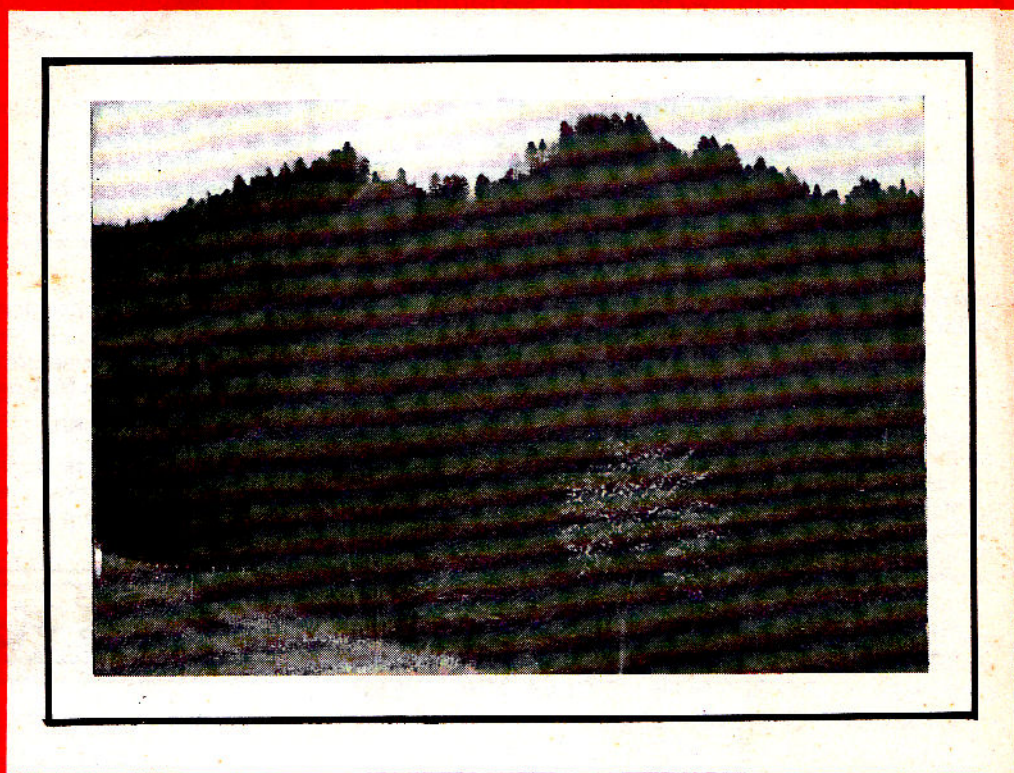

ЛЕМКІВЩИНА
LEMKIVSCHYNA
1984

Ч.3

НАША ЦІЛЬ: ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ
У ВІЛЬНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.

OUR MOTTO: THE UNITY OF UKRAINIAN ETHNOGRAPHIC TERRITORY
IN FREE UKRAINIAN STATE

ЛЕМКІВЩИНА

КВАРТАЛЬНИК

РІК 6 ЧИСЛО 3 (22) ОСІНЬ 1984

видає

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

з рамени:

СВІТОВОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЛЕМКІВ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ
І ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ

ВИДАВНИЧА КОМІСІЯ:

Мирон Мицьо	—	Голова
Марійка Дупляк	—	Заступник Голови
Юліян Котляр	—	Адміністратор
Василь Скомський	—	Фінанс. Референт

адреса

"Lemkivshchyna"
P. O. Box 651 Cooper Station
New York, N. Y. 10276 USA

Річна передплата 8,00 ам. дол., — летунською поштою
12.00 дол. річно. Ціна числа 2.00 ам. дол. (або рівно-
вартість в чужій валюті).
На Вашій адресі є зазначено, доки заплачена Ваша перед-
плата.

ЧИ ВИ ЗЛОЖИЛИ ВЖЕ СВОЮ ПОЖЕРТВУ НА
"ФУНДАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ"?
ЯКЩО НІ, ТО ЗРОБІТЬ ЦЕ СЬОГОДНІ! ЧЕКИ І
МОНІ ОРДЕРИ ВИПISУЙТЕ:

"THE LEMKO RESEARCH FOUNDATION"

і шліть на адресу:

The Lemko Research Foundation
P. O. Box 651 Cooper Station
New York, N. Y. 10276 USA

Ваші пожертви є звільнені від податку в ЗСА.

Printed in U.S.A.
by Computoprint Corporation
335 Clifton Ave, Clifton, N.J. 07011

ЗМІСТ

І. Радь: Щоби слава не пропала	1
І. Головачак: Слова гір	2
Г. Лемко: Було колись	3
В. Мадзелян: Історія й географія села Більцарева	5
Б. Морохівський: Ще один спогад з Лемківщини	7
О. Галушак: Спомин про минуле в Лемківщині	9
Д. Грицько: Лист з Перемишля	11
М. Остромира: Лемківщина в огні	11
Є. Гарасимович: Знайдений	15
Звернення КУ ООЛ	15
О. Питляр: Страждання "Нашого Слова"	16
П. Лопата: Події на Лемківщині 65 літ тому	17
Б.І. Антонич: Лелеки	19
"Ой баную за тобов" — народня пісня	20
В. Пасіка: Мистці мученики — жертви темряви	21
Б.І. Антонич: Музика ночі	21
Б.І. Антонич: Соняшник	23
Становище УККА до переслідування українців у Польщі	24
З життя Організації	25
Коляда 1983 р.	25
До географії Південної Лемківщини	26
М. Завійський: Як єм вирихтував вчителя	27
П. Мусянка: Не їти жаль	28
Англійський зміст	обкл.

Наша обкладинка: Гора Острий Верх — Східня Лемківщина.

— a brief English summary of all articles appearing in this No. of
"Lemkivshchyna" has been included on the inside back cover.

УВАГА — КАНАДА!

Всі розрахунки за журнал і інші видання просимо
розраховуватись тільки в американській валюті. Розчи-
слення в канадській валюті завдає нам труднощі і великі
втрати.

АДМІНІСТРАЦІЯ

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Головний редактор — Орест Питляр

Члени: д-р Іван Гвозда

Марія Дупляк

Іван Лико

Катерина Мицьо

Михайло Черешньовський

Редакція застерігає собі право виправляти мову, скорочу-
вати та корегувати надіслані матеріали. Передрук матеріа-
лів з "Лемківщини" дозволяється при умові подання повної
назви журналу. Прислані матеріали Редакція не повертає.

Патріарх Української Католицької Церкви
Блаженніший Отець Йосиф Сліпий

* 17.II.1892 † 7.IX.1984

У глибокій жалобі схиляємо голови з приводу смерті

**Бл. п. Патріярха і Глави
Української Помісної Католицької Церкви
Блаженнішого Кардинала о. Йосифа Сліпого.**

З Волі Всевишнього відійшла від нас Велика Людина, яка своїм характером, незламністю, та героїчною поставою Мученика серед найтяжчих страждань і небезпек, стала для нас усіх зразком до наслідування.

Пам'ять про Нього буде вічною серед нас!

**Світова Федерація Лемків
Організація Оборони Лемківщини
Об'єднання Лемків Канади
Фундація Дослідження Лемківщини**

Вересень, 1984 р.

ЩОБИ СЛАВА НЕ ПРОПАЛА...

ІВАН РАДЬ

"Ми прийшли сьогодні до вас, у Шамокін, Пенсільванія, щоб на ваші руки зложити подяку вашим предкам, які в цьому місті, 22 лютого 1894 року, здійснили мрію наших перших поселенців у цій країні — створити одну велику українську організацію, яка об'єднувала б усіх українців"...

Цими словами теперішній головний президент Українського Народного Союзу Іван Флис, розпочав святкування в Шамокіні, першу з запланованих імпрез у 90-літній ювілей Українського Народного Союзу. На цьому святкуванні зібралося понад двісті шамокінських союзців і гостей — провідних теперішніх діячів УНС. Було заслухано чимало промов і подяк шамокінським піонерам-основникам Союзу. Були згадки про те, що перших тринадцять союзних українських парафій нагадувало тринадцять перших стейтів-основників ЗСА. Було зачитано й деякі статистичні дані про ріст УНСоюзу: на початку було лиш 439 членів із загальною сумою забезпечення 220 доларів, а за 90 років ці цифри зросли до понад 80 тисяч членства з 50-мільйоновим майном!

Та не було ні слова згадки про те, що ті перші поселенці виводилися з клаптика забутої української землі — з Лемківщини, з тієї страждальної землі, яка нині прилучена до Польщі, відорвана від

України, землі, якої все населення заслано на західні землі Польщі й розкинено малими групами, з наміром цілковитої польонізації.

Оті, власне, лемки колись посадили той "жолудь", що з него згодом виріс могутній дуб — "Батько-Союз", а потім і інші союзні організації на терені Америки.

Як видно із статті д-ра Осипа Кравченюка про початки УНСоюзу, першими головними урядовцями того Союзу були якраз лемківські поселенці: Першим головним президентом був Теодосій Тальмаш, який народився 28 жовтня 1859 року в селі Лабова, повіту Сянік. Першим заступником гол. президента був Михайло Євчак, що народився в лютому 1863 року в селі Вапенне, на Лемківщині. Першим касієром був Іван Глова, народився 24 червня 1863 року в селі Завадці, повіт Сянік. Він згодом був другим за чергою головним президентом УНС (в роках 1895-1898). Андрій Хилак, із села Луги, Горлицького повіту, був головним касієром у роках 1895-1898, а головним президентом у роках 1898-1899. Одним із перших головних радних був Андрій Пивовар, родом із Лемківщини. У першій Контрольній Комісії Союзу Союзу був о. Теофіл Обушкевич, що народився в

1840 році в Усті Руській на Лемківщині.

Я назвав тут тільки декілька прізвищ провідних людей УНСоюзу, про яких є точні документарні дані, але мені відомі прізвища й багатьох інших союзців із Лемківщини — адже майже все членство Українського (тоді ще "Руського") Народного Союзу виводилося з Лемківщини.

І я пишу тут про цей союзний ювілей тому, щоб ця велика подія в американському українському житті не проминула поза увагою наших лемківських земляків. Щоб не пропала слава про те, що це власне наші, лемківські, предки були першими піонерами й основниками українського організованого життя на цьому континенті.

От, ще недавно ті наші виселенці внесли прохання, щоб їм призначено українського католицького єпископа, алеж це прохання відкинула конференція польських католицьких єпископів Польщі. (За проханням голосували лиш три єпископи, між ними й єпископ Гальбінович із Вроцлава, на якого території живе чимало виселенців із Лемківщини. "Проти" голосувала вся решта єпископів, 61 їх).

Нині ми часто читаємо в українській пресі вістки й статті про боротьбу польської "Солідарності", про її змагання за демократичні права, читаємо й співчуваємо з цими польськими справедливими вимогами. Але на диво чомусь дуже мало пишеться в наших газетах про таку ж справедливую боротьбу українців у Польщі. В деяких часописах таки зовсім нічого не пишеться про долю лемків, про їх тяжке життя в Польщі, про їх діяльність і їх, нераз прихований перед ворогом, твердий український патріотизм.

А от — і в Шамокіні: Це власне з лемків виводилися ті піонери, які створили перші початки українського організованого життя в Америці, бо якраз лемки першими приїхали на американську еміграцію. Вони перші випросили в церковної влади першого українського священника і потім — першого єпископа. Як свідчить о. Пристай, не зважаючи на всю пропаганду царської Росії для перетягання лемків на московське православ'я, велика більшість їх залишилась вірною рідній Церкві й культурі. А галичан у той час в Америці майже не було, а й ті, що були, здебільша трималися осторонь від організованого лемками життя. Правда, в той самий час, що й лемки, приїхало до Америки також багато українців із Закарпаття, але ж і вони зорганізували власне життя зовсім окремішно, під назвою "карпато-росів".

Коли я з моїм братом Андрієм відвідали нашого свояка Петра Калимуна у Фрексфілді, недалеко від Шамокіну, він повів нас на фрексфілдське кладовище. Там, читаючи прізвища на надгробних пам'ятниках, нам могло здаватися, що ми приїхали назад до нашого рідного села Репедь. Ми бачили там такі репедські прізвища, як Заруцький, Крупа, Греса, Ганич, Гойда. Ми знайшли прізвище Василя Радя, брата нашого покійного діда, якого сини, енуки й правнуки і до нині живуть в околицях Шамокіну.

ІВАН ГОЛОВЧАК

СЛОВА ГІР

Як бесіду нашу
Даде сте стрітили,
Знайте, добры люде, —
Горы ей вродили.
Кажде наше слово
Право ма дзвонити,
Оно ест вроджене
Лемків веселити.
Оно в світі людству
Доказати мусит —
Святу справедливість
Нихто не задусит.
Оно буде жыти,
Землю овесняти,
Каждый верх — то отец,
А долинка — матір...
Нихто нам зо серця
Слова не вышмарит:
В них ест оген духа
Такий, што аж парит,
Слова землі нашой —
Нам дороги звуки.
Они нам співали,
Брали нас на руки.
Зо словами тыма
Ся кохали пары...
Шептав Гриц до Теклі,
Васко — до Варвары.
Розуміли в стайнях
Навет їх коровы —
Тілько ест в тых словах
Ласкы та любви.
Сут у бесідонці
Слова специфічны.
Они, як документ,
Нам голосят вічно,
Же зме ся родили,
Выростали в горах,
Же зме автохтоны,
Як сосенкы в борах.
Нихто нам нароком
Словец не сотворив.
Они — древні звуки
Нашых сивых горів.

БУЛО КОЛИСЬ...

Тарас Шевченко, згадуючи славні й трагічні сторінки історії Рідної Землі, казав нам: "Було колись в Україні...". От і мені тепер, наслідуючи нашого великого генія, хотілося б цю згадку про минуле моєї ближчої батьківщини почати поетовими словами — "було колись в Лемківщині...".

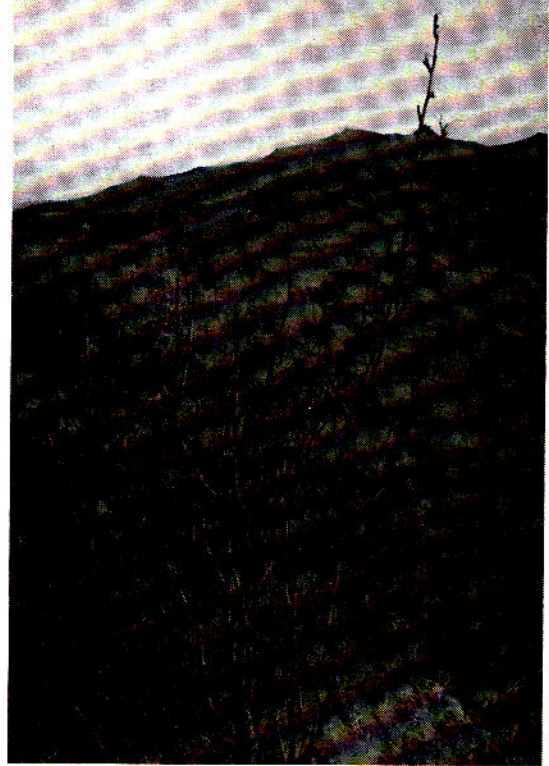
Було колись... Жили лемки довгими століттями на рідній, неврожайній, прекрасній землі, простим життям любувалися, деколи в скорботах і злиднях, деколи в радощах нескладних. Але ж у цілості жили щасливо, бо на рідній землі, у власній хаті, на передківській ниві, серед своїх людей.

І прийшла весна 1945 року. У світі, начебто, воля й справедливість перемогла, Гітлерівська Німеччина впала на коліна, простягла свій, ще недавно переможний, прапор під ноги демократичних союзників. Лиш біда, що один із тих "демократичних" був найкривавіший в історії людства московський тиран, імперія побудована на крові й кістках мільйонів неповинних жертв. А ген десь на Далекому Сході ще гинули люди в боях і готувалась одна з найжахливіших подій історії — масова загибля десятків тисяч японців від атомової бомби.

Видні й болючі сліди людських і матеріальних втрат залишилися після війни і в нашій Лемківщині, особливо в західній частині її, де велися важкі фронтові бої. Маса селян залишилися без даху над головою й без потрібних для життя харчових припасів. До того ж на Лемківщину новий "пан" прийшов, цим разом не шляхотський, а "соціалістичний", "праведний", і зготував він українському лемкові долю, якої наші давні предки могли сподіватися хіба лиш від татарської орди. Під покришкою законів найпередовішого й найсправедливішого, мовляв, комуністичного державного ладу, почався "легальний" розбій, масове грабування й фізичне винищення українського населення Лемківщини й усього Закерзоння. З димом у небо пускали дорібок цілих українських поколінь. Населення крилося по лісах, як колись від татарського нападу, рятуючись від "добровільного" переселення до СРСР. Та й тих, що врятувалися, не минула лиха доля, два роки пізніше їх виселено під військовими багнетами з прадідівської землі й розселено по новоприлучених до Польщі північно-західних землях.

Доки лемки жили на рідній землі, навіть у нужді, страху й переслідуванні, доти гомонів лемківський світ і пульсував національний живчик. Лиш після останнього, варварського вигнання завмерло життя.

Мені залишився незабутній спомин із раннього літа 1947 року. Наближався вечір, якого ми нетерпляче чекали, бо нам треба було, під охороною нічної

Вид на гору Розсипанець у Бескидах

темряви піти до села Смільника, доглянути нашого "городу". Там, біля хати одної лемківської сім'ї, дуже прихильної до партизанського руху — тоді вже виселеної — ми засадили городиною декілька грядок для потреби повстанського харчування.

Було нас шістьох: провідник району "Чорнота", наш співпрацівник із Смільника — Василь, я, та ще трьох бійців районної адміністраційної боївки. Вечора вижидали ми на скраю лісу Хрищатої. Село Смільник лежало на південь від Хрищатої.

Ще за денного світла гляділи ми на село, а радше на порожні і німі сільсько-господарські будівлі — які обминула пожежа війни й революції — що простягались по обох боках сільської дороги, яка вела тут із південного сходу на північний захід.

Теплі і — здавалося — радісні промені сонця стелились на поверхні нерухомого скравчика землі — краєвиду, що невидимою рукою Всевишнього Творця накреслений, із шпилів Бескиду, з їх масивом лісів, збігав на північ у долину, щоб злучитись з

управними нивами в долині, де перед віками поселились предки лемків, як звичайно — над руслом ріки, в цьому випадкові над рікою Ославою.

Від села в бік півночі терен знов підносився вгору. Там, у віддалі двох кілометрів від села піднісилась інша гора, поросла шпильковим і подекуди мішаним лісом, що органічно лучилася з масивом Хрищатої.

Весь краєвид купався в золотистих променях літнього сонечка, що — як через довгі вки — спало життедайні промені лемківській землі. Землі, що пишалась досконалим мистецьким оформленням, твором невидимого Мистця. Довкола, куди глянеш — гори покриті лісовими масивами, що в безрусі дрімають непорушним сном. Із непроглядної маси зелені проявлявся маєстат таємничості незбагнених сил природи. Ліси танули в задумі безконечного тривання й тиші, якої не ворухило навіть життя дикої звірини, бо її також прогнали військові події, польські облави й вогонь, яким польські загарбники хотіли знищити все те, що становило базу спротиву української нації. В тих часах ліс був не лиш витвором природи для заспокоювання матеріальних чи естетичних потреб людини, але схоронищем українського підпілля, яке під загально прийнятою назвою політичного руху в Україні "бандерівщина", стануло на прох за права українського народу жити вільним життям у власній хаті, на рідній землі. Тож і ліс, що ззовні виглядав суцільною масою зелені, внутрі виявляв сліди варварських вчинків тих, які кулею й вогнем хотіли стерти з мапи Європи цей маленький простір Бескидів, і саму назву їх змінити на "Бещади". Винищуючи ліси вогнем, вони в своїх статистиках подавали звіти про сотки, чи тисячі гектарів знищених —мовляв — бандерівцями. Але, хто ж міг повірити, що власник хати сам підпалив її, щоб не мати де мешкати? Хто міг вірити, що "бандерівець", для якого ліс був схоронищем, підпальював його, а самий виходив у чисте поле, де багато легше було його знищити ворогові?

Заніміли ліси, завмерло в їх нутрі життя, не чути було виття вовків, не залицались сьрнюки до сьрн, навіть диких кабанів не було видно, а про лякливих зайців не було й мови. Лиш лісова пташнина, для якої простір не грав особливої ролі, співучими трелями ворухила лісову тишину, пригадуючи незвичайному слухачеві — українському повстанцеві, що життя триває далі. А одночасно будилося почуття турботи й глибокої тривоги за майбутнє. Бо, хоча тривав звичайний день, хоч розжарена соняшна куля висіла, як щодня, на небозводі, лемківська земля подібна була до містичного образу, що представляв живу мертвоту. На цьому образі зеленіли тужливі ліси, між ними простягались поля і ниви у різнокольорових барвах. От достигає вже золотиста озимина засіяна ще осінню, неіснуючим вже нині господарем, деінде іржавістю темніє лемківська земля, в яку не впало вже зерно яркого збіжжя, тут знов зеленіє

Відеїдини села Явірник біля Команчі — молитва на місці зруйнованої поляками церкви

посаджена картопля, якої не було кому доглянути, то й вона на половину здичавіла, а картоплиння пожовкло. І те все поперетинане мережею доріг, рік і потоків, над якими зеленіють дерева й кущі. А серед тієї тихої і спокійної природи не видно ні живої людини, ні собаки, навіть напів здичавілі коти кудись поховались.

Поволі сонце почало хилитись до західного обрію, обливши небо рудаво-червоною авреолею, що й осиротілу лемківську землю покрила лагідним світлом смеркання. На поверхні землі щораз більше видовжувались тіні й ставали темніші, увесь краєвид потопав у глухій німоті, навіть лист на дереві не тремтів шепотливим трепотінням, лиш у річці вода плюскотіла об каміння дна, шепотіла тиху пісню жалоби. Замовкли в лісі і в полі пташині трелі, а ми на скраю лісу даліше чекали ще темнішого вечора.

Я стояв опершись рам'ям об пень товстої ялиці і дивився, як поволі село поринало в темряву ночі. На думку насунувся інший, пізно-весняний вечір з-перед двох літ. Тоді я із ще одним другом повстанцем вичікував вечора, але тоді село Смільник ще жило "нормальним" життям, якщо нормальним можна звати безнастанну тривогу за завтрашній день. Але того другого вечора було чути перекликування людей у селі, десь колись навіть залунала тужлива пісня молодої дівчини-пастушки, що запізнилась, заганаючи худобу з пасовиська. Час від часу в селі розлягався гавкіт собак, якому часто акомпаньювало жалобне м'явкання котів. Десь чути було скрип дверей, відгук удару якогось металевого предмету об інший предмет, гуркотіння коліс сільського воза на твердій поверхні дороги. Хвилями долітав гомін балачки людей, що проходили сільською дорогою. Навіть тонесенький шум комах бринів у воздусі пісню життя, а тепер — тишина, хоч маком сій.

ІСТОРІЯ Й ГЕОГРАФІЯ СЕЛА БІЛЬЦАРЕВИ

Продовження

В Більцареві мешканці називали себе "газдами" й "газдинями", всіх людей разом — "громадою", старосту села — "війтом", а його канцелярію — громадським урядом. Батька звали "няньом", а іших членів сім'ї так же само, як і всі українці. Вітаючись, кликали один одного "сусідом", "сусідкою", "газдою", "газдинею", "нанашком", "хресним" тощо.

Село було поділене на "ріплі", які мали імена від давніх засновників-господарів. Перша знизу рілля, від сходу сонця, на лівому боці річки Бінчарки, називалася "Солтиство Нижнє", далі були Стухляківка (з капличкою Мадзелянкою), Іванівка (інакше "Янівка"), "Солтиство Вижнє", Куземчаківка (де була греко-католицька церква, школа, "новий" цвинтар і угорсько-російський військовий цвинтар із часу Першої світової війни), Гаврилівка (із "старим" цвинтарем), Хилівка, Рейдівка, Григорівка, Царівка (в ній жив колись господар на прізвище Царик, що помер близько 160 років тому) і Шкварлівка — остання "рілля", на горішньому кінці села. Через ті присілки, чи пак "ріплі" проходила дорга, що вела від Фльоринки через Більцареву, Богушу, Королеву Руську й Королеву Польську та Матієву до міста Нового Санча. На другому, правому березі річки згори вниз розкинулись ріплі: Валенчаківка, Нестерівка, Костельниківка,

де був водяний млин, і Павлишаківка — в якій був найстаріший цвинтар і місце, де в 1930 році було збудовано православну церкву, яку пізніше розкинули поляки. Далі була "рілля" Парохіяльна, в якій було приходство, вона лежала якраз напроти Куземчаківки на другому боці річки, де була церква і школа. Усіх "ріль" було шістнадцять, кожна з них мала по сто "моргів" поля, а обидва "солтиства" — по чотириста моргів. Село простягалося довжиною в чотири й пів кілометра, хати були скупчені по обох боках річки, шириною не більш як півтора кілометра. Хати й сади були обгороджені плотами, спорудженими з "козярок", цебто гапуззя смерек і ялиць.

Головну дорогу в нас називали "цісарською", а всі інші "путями". Були в нас путь Нижній і Вижній і Польський. Польський путь проходив від села Богуші навколо гори Дзелярки, верхами гори Мадзелянки і далі йшов до Грибова й Кінсьлови. Ним їздили поляки й жиди-крамарі, що мандрували за худобою до Лабови. Було також багато "заїздів", "вигонів" і вуличок, яких уживалося для господарських потреб і для перевозу дерева до тартаку.

Село Більцарева було в цілості українське, лемківське. Лиш на окраїнах села жило декілька польських родин. Одна з них жила в Переліску, коло богушської границі ("Яцко з Переліска"), а решта жила в Долині коло Кавер, на границі польського села Кінсьлови.

Були й жиди в селі. Ще під час панщини, далеко під лісом, на південний захід від села, при лісовій дорозі, що вела через гору Свинку до Котова й Лабови, на місці, що звалось "Глибоким", стояла розвалена й деревами заросла руїна — піч із кошином. На тому місці в XVIII й XIX сторіччі стояла коршма, яку називали "гуральнею" або "палярнею". Там жив жид, який орендував ту коршму від австрійської "камери" й пізніше від дідица Гоша, він торгував горілкою, яку він сам випалював із картоплі. Але, коли в Лемківщині настав голод і прийшла епідемія холери в 1872 році, то коршму закрито і орендар пішов із села. Коли ж село знов віджило після тих великих нещасть, то до нього приїхав жидівський крамар Гершко Гріншпан і заложив нову коршму на присілку Рейдівці. Його нащадки жили там до Другої світової війни, останнім коршмарем був Маєр Гріншпан. Його сини Шльомко й Гершко виїхали до Америки й поселилися в Нью-Йорку, а старий Маєр, його жінка, дочка і зять загинули в гітлерівській "акції". Їх убили німці в жидівському "гетто", в місті Грибові.

Глядить темна ніч сліпими очима на лемківську руїну неначе сліпець на кладовище дивиться і, не бачучи нічого, відчуває холодний подих смерті.

Не дзвенять мелодійними тонами українські пісні сільських хлопців, які давніше часто вечорами чути було в лемківських селах. Не заіржить, не порскне кінь, тягнучи воза, не зареве корова, не чути дзвіночків овець, випасаних на полонинах, не заскрипить біла криниця журавель. Темно і глухо навколо, лиш у мерехтливому сяєві зір чорніють темні плями лісів і ясніші — клаптики засіяних нив. Неначе в неосвітленій курній хатині, невиразно бовваніють ще не спалені сільські будівлі та багато чисельніші згарища, з яких уже дощ змив а вітер розвіяв попели людського нещастя й терпіння. Мовчить змучена лемківська земля, згадуючи замучених невинних українських людей та тих, що їх брутальною силою позбавлено права власності, здобутого потом і кров'ю багатьох поколінь чесних, роботящих предків.

Із задуми над трагедією колись прекрасної, а нині зруйнованої Лемківщини вирвав мене голос провідника "Чорноти" — "Друзі! Пора нам іти в село. Повинно бути безпечно, бо ані вдень, ані тепер не завважено нічого підозрілого. Довкола глибока тиша!..."

Село Більцарева — вид із гори Дзелярки на гору Дів — ліноріт Василя Мадзеляна.

Різнi поля й ниви мали свої назви, такі, як: Бовцарки, Помірки, На Верху, Під Верхом, На Горі, На Висаку, На Гірці, Гаї, Ворітцята, На Полянi, За "Цмунтерьом" (цвинтарем), При Схові, При Чирні, На Чвертях, Під Дзеляркою, Царівки, Убічки, На Вані, Пасіки, Під Дівом, Сигви, Бабейки, Долинки і інші. Вгорі над селом було поле Гробиска, про яке в селі розказували давній переказ: Там, начебто, в давніх часах стояла церква із цвинтарем, але люди там жили дуже грішні і за те їх Господь покарав. У Страстний Четвер перед Великоднем, коли читали третю Євангелію, і перший раз задзвонили дзвінки, церква запалася під землю разом із священиком і всіми людьми. І дійсно там була певне колись якась церква і селище, бо люди на тому полі знаходили куски позолоченого, різьбленого дерева.

В селі були також сіножаті — Ксенжи Четві, Два Лани, За Стависками, Жджари, На Млаці і Сигви. На землі, яка була непридатна до управи, люди пасли худобу і вона мала такі назви, як Камінці, Березник, Вази (Лазі), Річки, Михалів Лаз, Долини, Закутина, Льониско і інші.

На горах були полонини: Яворинка, Передня, Нижня і Вижня Дзелярки (всі вони на горі Дзелярка-Явір), Митрова Полянка на горі Свинці, Велика Яворинка, Чертеж і Чершля на горі Чершлі і Пасіки на горі Дів (Діл).

Ліси на горах називалися: Гора, Чирна, Передня і Задня Бучина, Щіб, Пашківка, Купик, Ями, Баниска, За Мостом, Убіч, Верх — і інші.

Нашу річку називали Бінчаркою і до неї вли-

валися такі потоки, як Потік під Селом, Сохів (Сокіл), Кошняківський, Хиляківський, Куземчаківський, Филів Потік, Граничний (від Богуші), Глибокий, Вазовий, Валенщаківський і Нестерівський.

Село мало безліч джерел: Шпиридонова Студня, Черчуча Вода, Під Дівом, На Ворітцятах (під горою Мадзелянкою) і інші. Біля приходуства був невеликий ставок, що його називали "Ксенжим ставом".

Більцарева положена в гірській долині, що тягнеться від заходу на схід і оточена шістьма середньо високими горами. Гори розділені чотирма перевалами, що тягнуться на всі чотири сторони світу. Найвища гора — Явір, але більцарівські селяни називали її не Явором, а Дзеляркою. Вона висока на 882 метри і покрита буковим лісом, височіє на північному заході села. Через неї проходить туристичний шлях із міста Грибова верхами — до залізничної зупинки в селі Пташкова. На найвищому вершку Дзелярки-Явора поставлено вежу тріангуляційного пункту. Той вершок називається "Патрія". Є ще другий, трохи нижчий вершок, скалистий, кам'яний, і його називали чомусь "Бичою Покутою". На захід від села є безлісна височина, яка сполучує гору Явір із другою, меншою горою, положеною на південному заході, що її селяни називали Свинкою. За цією височиною лежить село Богуша, а за Свинкою — село Котів. Гора Свинка була покрита буками і ялицями. Із Свинкою була сполучена гора Чершля, на південь від села, вкрита також мішаним ялично-буковим лісом, а по другому боці Чершлі було село Кам'яна. Прямо на південь від Більцареви є безліс-

ЩЕ ОДИН СПОГАД З ЛЕМКІВЩИНИ

Продовження

В дальшій частині цього спогаду я хочу подати кілька прикладів польського варварства, а також розказати дещо про сотню командира Хріна.

Одного зимового, погідного ранку, 1945 року, відділ польського війська зайшов у село Морохів. В смертельному жаху чекали селяни, що далі буде, бо вже добре знали польських вояків з їхніх "лицарських" подвигів.

І почалась звичайна процедура — грабунок худоби, збіжжя, одягу, та різних дрібних річей — бритви до голення, годинника чи жіночого намиста. Із награваним майном поляки подались до села Мокрого, де своє квартирування знову розпочали грабунками й фізичними тортурами селян.

В той час, в околичному лісі квартирувала сотня УПА командира Хріна. Довідавшись про перебування поляків у Мокрому, Хрін дав наказ маршувати в напрямі села. В поближжі села розділив сотню на дві групи, з яких одна мала зайняти становище над рікою Ославою, на схід від Мокрого, а друга — обійшовши село від півдня, через копальню нафти — мала заатакувати поляків у селі від заходу. Наступ обох груп повинен був відбутися одночасно, але друга група ще не встигла оточити село від заходу, як поляки завважили становище групи над рікою Ославою. Почалась стрілянина, польські вояки зайняли становища за сільськими хатами. Плану заскочення поляків не пощастило здійснити. Дві чоти сотні обстріляли поляків у селі, але наступ через ріку, в білий день, міг принести великі втрати, тож упісти відступили без жодних втрат, з винятком собаки, яка була власністю одного стрільця з ПЖ (Полевої Жандармерії). Поляки мали кількох вбитих і ранених.

ний перевал Мехтова, а на південному сході підносилася самотня, гарна формою, чорно синя краскою гора Дів. Вона була вкрита шпильчастим, яличним лісом, а за нею простягалася село Поляни. На схід від села простягалася долина, якою пропливала річка Бінчарка, що вливалася в ріку Білу в селі Фльоринці. На схід — невисока гора Верх. поросла березами й соснами і сполучена з другою невисокою, розлогою горою — Мадзелянкою. На Мадзелянці ріс чисто шпильчастий ліс — сосни й смереки. Там були також болотні джерела — "студніска", які, як казали селяни, "не мали дна", їх називали також "морськими очима". Між горами Мадзелянкою й Дзеляркою положений гірський перевал Кавери, що через нього провадила дорога до сіл Кінсьови й Пташкови.

Продовження буде

Зимою 1946 року, раннім ранком в село Загутинь (біля Сянока) зайшов відділ польського війська, із запасними підводами готовими до транспортування майна, яке мало бути награване в селі. Частина польських військовиків кинулась по хатах на грабіж, інші — важко побиваючи селян — почали допитувати їх про УПА, та про тих, які співпрацювали з повстанцями.

Розвідка донесла командирові Хрінові про польську грабіжницьку акцію і тортурування селян у Загутині. Біля полудня, розстріляна сотня Хріна висунулась із лісу, прямуючи на Загутинь. Завважили це польські грабіжники, але сотню УПА зразу прийняли за своїх, бо важко їм було повірити, що партизани відважуються на такий крок у білий день, в приявності польського війська в селі сусідньому до міста Сянока, де містились великі частини польського війська, уряду безпеки й міліції.

Коли хрінівці наблизились до села, деякі поляки почали кричати "бандеровці!", але інші не вірили їм, бо поміж стрільцями сотні було багато зодягнених у польські зійскові уніформи. Підійшовши під саме село повстанці відкрили барабанний вогонь і з криком "слава" кинулись до наступу. Збентежені одчайдушним наступом упістів, поляки попали в паніку, не пробували ставити жодного опору, а в великому поспіху відступили, залишивши не лиш награване майно з підводами й кіньми, але й особисті речі та деяку зброю.

Пограване поляками майно повернено селянам, а сотня відступила назад у ліс, а звідтіля подалася до Морохова. Розлючені поразкою й одчайдушним наскоком УПА, поляки зорганізували погоню за сотнею. За слідами не потребували довго шукати, бо вони були виразні на поверхні пухкого, білого снігу.

Сподіваючись погоні, командир Хрін наказав зайняти бойові становища на скраю Морохова й очікувати наступу поляків. Лежати на снігу не належить до приємності, тим більше, коли приходиться лежати непорушно, але іншої ради не було.

Вже пізно по полудні, поміж деревами, на скраю лісу, почали появлятися постаті маршуючих неупорядковано польських вояків. Стрільці сотні замерли у безрусі, хоч мороз тиснув, а зробилося тепло, серця в грудях почали битись жвавіше, а в устах відчувалось спрагу, але ні один із упістів не сягнув по сніг, щоб замочити уста. Коли поляки підійшли на близьку віддаль, лемківськими груниками й лісами потряс могутній гук від сотень стрілів кулеметів і рушниць. Заскочені польські вояки знов

попали в паніку та й, не пробуваючи навіть зайняти оборонних становищ, втекли назад у ліс, залишаючи за собою одного вбитого й кількох ранених, по яких вернулися щойно тоді, коли сотня УПА відійшла в свій бік, без жодних втрат.

Одного погідного січневого дня 1946-го року, вчасним ранком відділ польського війська напав на село Завадку Морохівську. Селяни ще спали, бо щойно почало світати.

Польські вояки, зодягнені в білі плахти, обступили навколо село, щоб ніхто не міг утекти, а частина з них увійшла в село. А, коли ясне сонічко почало вихилатись ізза високих гір, в селі пролунали зловісні постріли. Почали горіти сільські землянки, колиби й хати, які були відбудовані, або побудовані після воєнних знищень. Розпочалась горезвісна, страшна різня безборонних, безвинних українських селян.

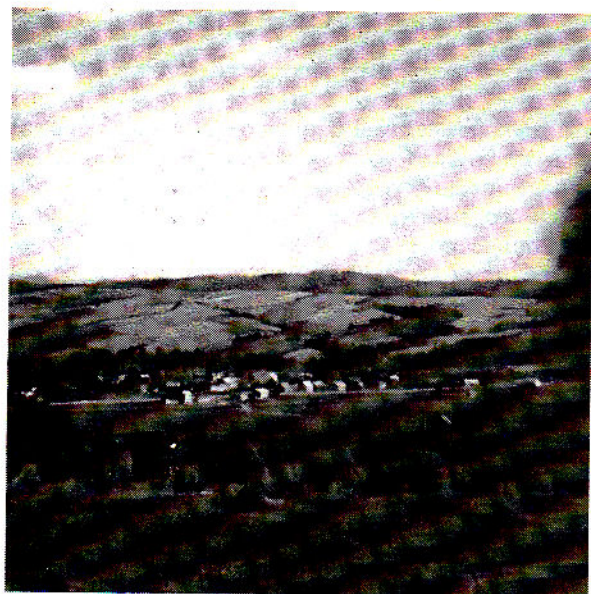
Селян виганяли з хат у подвір'я, на сільський майдан, тортували по хатах і на вулиці. Хто пробував утікати із села, того стріляли без обереження. В селі зчинився крик, зойки й плач мордованих українських людей. Немовлят і малих дітей польські горпорізи ловили руками за ноги і розбивали голови об дерева, дерев'яні одвірки, чи інші тверді предмети. Старших віком звірсько тортували, обрізували руки, ноги й вуха, жінкам — груди, видовбували багнетами очі, пороло животи.

Відгомін стрілянини, людського крику і зойку нісся понад лемківськими ґрунками й лісами, благаючи помочі і помсти, але його чули лиш у безпомічних сусідніх селах. Його не слухав ніхто в вільному цивілізованому світі, який — як завжди в минулому — оглух і осліп для трагічної долі українського народу. Чи ж не ганьба це для цивілізованої людини двадцятого століття? Того дня поляки замордували п'ятдесят шість селян у селі Завадка Морохівська, а подібні акції перевели й у сусідніх селах — Карликові й Кальниці.

Вертаючись із цієї акції крізь село Мокре й Морохів, вояки цього польського відділу виглядали як різники, що в поспіху покинули різню худоби, не маючи часу обмитись і переодягнутись — такі вони були запламлені кров'ю — не звірат, а невинних українських людей.

Жертви тієї, як також і пізніших терористичних акцій поховано на місцевому кладовищі, в спільній могилі, а єдиний будинок церкви, який залишився неспаленим, польські конокради із сусіднього села Небещан розібрали на будівельний матеріал. Треба, все таки, зазначити, що тоді, як село Небещани було гніздом польських бандитів і грабіжників, то польські селяни з іншого, сусіднього, села, Порадж, охоронили багатьох наших людей перед тортурами і смертю.

Польські каральники не раз допускались складних провокацій, щоб потім стріляти людей так як ловці стріляють дику птицю, чи звірину. Для прикладу — одного разу в селі Мокрому поляки перево-

Вид на село Мокре, сяніцького повіту.

дили т. зв. "обшуки за бандерівцями", що насправді було звичайнісіньким грабунком. В хаті Марії Барни між одяг у дерев'яній скрині встромили ручну гранату. Потім вони ту жінку обвинувачували в переховуванні партизанської зброї і за те її страшно тортували — аж до втрати притомності. Коли ж вона знов опритомніла, їй казали бігти вперед. І, вона, мов півмертва почала бігти, хитаючись на скатованих ногах, а тоді один із польських "лицарів" пострілом у потилицю увірвав їй нитку життя.

В селі Морохіві поляки пострілили старого селянина, Майовського, що в часі їхнього переходу селом заглянув у вікно. Опісля підпалили хату, і в ній ранений старик згорів живцем.

Іншим разом, у Завадці Морохівській, проходячи крізь залишки села, польські вояки застрілили селянина Томаша, який під час акції врятувався від смерті, перебуваючи в той час у сусідньому селі. Знов, іншим разом, у Мокрому вбили селянина Герента, а в Морохіві — Пішка. Таки прикладів можна б подати без ліку. В тих проклятих часах українські люди, на своїй рідній землі, не були певні за життя своє і своїх рідних, яке старались хоронити втечею у глибину лісів, де голодні, холодні і часто обдерті, у примітивних умовах переживали цілими тижнями.

Продовження буде

СПОМИН ПРО МИНУЛЕ В ЛЕМКІВЩИНІ

Продовження

Як я вже згадував, у 1933 році наша сільська ініціативна "трійка" стала фактично "чвіркою", бо до неї прилучився ще Іван Мицьо. Він і раніше співпрацював із нами, час від часу стрічався приватно, але ніколи не приходив на наші організовані зустрічі. Ми досі не втягали його до ніякої політичної чи громадської акції, бо він працював на урядовій посаді, в нього була дружина й троє малих дітей, а господарство його було невелике і йому було дуже потрібно тієї урядової платні.

Алеж у 1933 році поляки викинули його з тієї урядової посади і він міг уже свобідніше приймати участь у праці "трійки" і в українському громадському житті. В нього була особлива здібність до організування аматорських театральних вистав і ми на початок доручили йому підготувати драматичну виставу "Мати — наймичка" в аматорському гуртку нашої читальні "Просвіти". Він добре підібрав артистів аматорів і гарно вишколив їх і вистава пройшла добре, приносячи нашій читальні гарний моральний і матеріальний успіх. Іван Мицьо став одним із найактивніших членів полонської "Просвіти", а в 1934 році його було обрано головою управи читальні.

А для мене самого тоді почався особливо важкий і неприємний час — безнастанні й систематичні поліцейні цькування й арешти. Пам'ятаю, в день перед святом Богоявлення 1934 року в нашій кооперативі зібралося багато покупців, як це звичайно буває перед більшими святами. Та десь коло десятої години ранку до кооперативи прийшли поліцаї й арештували мене. Треба було замкнути крамницю й іти з ними на поліцейну станицю ("постерунок"), де мене переслухали й після двох годин відпустили. Та поки мені вдалося знайти підводу, щоб заїхати назад до Полонної, то вже й вечір настав. Кооператива стояла закритою перед святом Йордану й мала через те велику втрату. А люди залишилися без тих товарів, які вони замовили собі на свято.

На другий день я був у церкві на йорданській Богослужбі, співав у хорі, та десь у половині Богослужби наш призначений старостою віт викликав мене з церкви, кажучи, що "на мене чекає якийсь пан". Це був, очевидно, поліціант, який знову арештував мене й казав сісти в приготівані запряжені сани та повіз до поліцейної станиці. Не було ради, довелося їхати, не відбувши до кінця Богослужби, а лиш подумав собі: "Навіть молитись ворог не дасть".

Приїхали на станицю, а там знову та сама історія, що вчора була, знов почали розпитувати: хто такого й такого дня в читальні "Просвіти" був, про що говорилося, в котрій годині до дому пішли і ще

різні такі теревені, раз переслухував мене один, а потім другий поліцаї, а після трьох годин врешті відпустили до дому. І знов довелося мені шукати підводу, щоб відвезла мене назад до Полонної, бо взимку, по снігу, мені інвалідові було неможливо пішки пройти чотири кілометри. А коней із саньми знайти було нелегко, бо в нас люди дуже вчисто святкували празник Йордану.

Ті мої перші арештування, як я пізніше чув, були мабуть пов'язані з плянованим урочистим свяченням йорданської води в Сяноці, на річці Сяні, в якому мав приймати участь і новий апостольський адміністратор Лемківщини, москвофіл польської орієнтації о. др Масцюх. Поляки боялися якоїсь української демонстрації, я був записаний на поліцейному "чорному списку" — ну й мене арештували.

Влітку того самого року поліцейні агенти самі уложили неграмотно написаний, змістом пустий, а формою провокативний пасквіль і прибили його на будинок коршми в Полонній, а за той пасквіль арештували знову мене, кілька годин переслухували в поліцейній станиці в Куляшному, а потім хотіли ще везти на додаткове переслухання до Сянока. На щастя, комендантом тієї поліцейної станиці був тоді Словік, людина немолодого віку і ще австрійської служби, і мені пощастило переконати його, що не було ніякої потреби відсилати мене до Сянока. Він деякою мірою керувався розумом і сумлінням, і хоч мене за його командування арештували аж три рази, то він завжди відносився до мене досить по-людському. Також у той час, коли він був комендантом станиці в Щавному-Куляшному, мені не було наложено ні одної адміністративної кари і кооператива мала спокій, не було ніяких крадіжів. Та видно, що повітова польська адміністрація не любила таких комендантів як Словік, бо за рік його кудись перенесено, а до нашої поліцейної станиці прислали нового коменданта — Босака.

Потім мене ще арештували тричі — два рази в Сяноці, на вулиці, а раз у Дубрівці Руській, де я гостював у Василя Подубинського. Перший раз у Сяноці на вулиці арештував мене поліцейний агент на прізвище Гвоздик. Він забрав мене на поліцейну станицю й почав допитувати: коли приїхав, чого приїхав, з ким приїхав, коли маю вертатися до дому. Я на ті всі питання відповідав спокійно, бо мій приїзд до нашого повітового міста Сянока був зовсім звичайний і легальний і я не мав із чим скриватися. Та згодом Гвоздик почав завдавати мені провокативні питання: "А коли та ваша Україна буде, яким способом ви хочете здобути її, чи вам подобається Орга-

нізація Українських Націоналістів"? — і багато подібних питань. Я ж мовчав, бо бачив, що він хоче схвилювати мене й довести до нервового вибуху — а потім добре набити. Я ж був сам один із ним у малій поліційній кімнаті, я — безборонний, а в нього зброя в руках, за ним стоїть польська державна влада. Врешті він почав фотографувати мене — хоч для того не мав права — з фронту, з боку, а я тоді до нього обернувся задом, мовляв, і з заду знімайте, а він розсердився й почав грубо лаятися по-польському, а я все ще мовчав.

Другий раз на вулиці в Сяноці арештував мене якийсь інший поліційний агент, тільки ж я його прізвища не пригадую і він був не такий вже брутальний як Гвоздик.

В Дібрівці Руській арештував мене поліційний агент Романович, родом українець, коли я вертався з гостини в Василя Подубинського. Він також питав мене насмішливо: "Коли та ваша Україна буде?". А я відповів йому: "Що буде, як ми два разом зустрінемось в вільній Україні?". Та це його ніяк не заскочило: "Та я перший там поліційним комісарем буду, що ви думаєте, Україна не буде потребувати таких людей, як я?" Я змовчав, подумав, що хто зна чи він не має рації... Романович знову ставив мені звичайні поліційні питання: коли приїхав, чого приїхав, з ким приїхав, коли до дому вертаюся — а потім відпустив на волю.

Новий комендант поліційної станиці в Щавному-Куляшному Босак був найгірший із усіх своїх поліційних попередників. Він був невисокого росту, обличчя бліде з глибоко осадженими очима, волосся руде, на устах зловна, цинічна усмішка. Він діяв скрито, хитро і намагався добратися до кореня справи. А в поліційному слідстві він був звірюкою в людському тілі. Щодо мене, то він вирішив приготувати мені дорогу до концентраційного табору в Березі Картузській.

Одного разу, зимою 1935 року, в дуже холодний, морозний, хоч і безвітряний день, у неділю, я пішов до крамниці, щоб приготувати замовлення для кооперативного справника, який мав їхати в понеділок до Сянока по товари. Віконниця в нашій крамниці була закрита, входові двері й двері з коридора були зачинені, адже неділя була і законом заборонялося торгувати. Та тієї неділі в мене часу не було, щоб піти на обід до мого мешкання, я був перемерзлий і голодний, треба було чимсь підкріпити тіло й загріти організм. Я запалив нафтову машинку до варення "прімус" і поставив на ньому воду на чай, а сам почав приготувляти списки товарів для закупу — скільки й за скільки треба купити чого. Аж тут хтось стукоче у входові двері й кричить, та голосу не пізнаю, бо "прімус" гуде повною силою. Я притишив машинку, відчинив двері в коридор, питаю: "Хто там?" — "Комендант Босак" — відповідає. Я двері відчинив, пустив його до хати з морозу як людину, а він зараз починає грізно питатися: "Чого лампа сві-

Село Полонна — церква св. Покрови — тепер поляки вживають її на збіжжєвий магазин (знімок 1977 р.).

титься?"

Я був тоді голодний і холодний і схвилюваний, до краю перемучений тими всіма поліційними переслідуваннями, і тепер ця нова хамська поведінка коменданта Босака кинула мене в холодний жар. Я спитав його розлютованим голосом: "А чи у вас у хаті вечерю варять без лампи?". Видно, що я тоді трохи страшно виглядав, бо поліцай затих, сказав тільки "добраніч" і пішов собі. А я далі працював, готуючи список товарів до закупу.

Децю пізніше, біля десятої години вечора, знов хтось постукав до дверей. Цим разом, це був мій давній знайомий і колишній приятель, поляк-учитель Кравчик. Хотів сірників купити, але я сірників не продав — закон не дозволяв, а тільки подарував йому мою власну коробку сірників. А потім ще розказав йому про недавні відвідини поліційного коменданта Босака і про його хамську поведінку в кооперативі, та й признався, що якби так у мене був револьвер у руці, я був би вбив його без жалю, дарма що за те мені самому довелося б накласти головою. "А не жаль було б власного життя?" — питає Кравчик. "Ні, не жаль, яке ж тепер у мене життя, не можу ані працювати, ані відпочити спокійно, ані вийти на вулицю, ані навіть вечерю з'їсти, а тепер ще новий комендант Блосак мені до решти затроює життя. Я ж сам живу, без жінки й родини, то й не маю багато до втрачення".

Кравчик вислухав мене, але більше говорити не хотів, попрощався й пішов собі. Він взагалі тепер не часто зі мною стрічався і до кооперативи не приходив, хіба мусів, а на закупи присилав сестру свою, панну Стасю.

Закінчення буде

ЛИСТ З ПЕРЕМИШЛЯ

(опрацював Д. Грицько)

Дорогі мої Друзі!

Мило мені почути, що Ви живете старим минулим — духом нашого минулого. Це все нас зміцнює, єднає, і ми, хоч як тяжко нам — стараємось Вас дігнати. Ось деякі наші досягнення, слабості й прагнення.

Живу в старовинному місті Перемишлі, де живе чимало таких як я, що сховались перед виселенням на Схід у роках 1945-46. Багато із тих, що були викинені силою на Захід у Польщу, вернулися — вони тужили за своєю рідною землею. Тепер веселіше, бо нас більше. Я прочитав Вашу книжку "Горить Ліс", яка заблукала до Перемишля через Францію. Хочу щиро подякувати Тобі і таким подібним, що не забувають минулого. Пишіть більше, і присилайте нам — це вартісніше "зелених", бо на них виховуємо молодь покоління, яке не пам'ятає цього всього, що ми. Ця молодь уже в університеті Ягеллонському у Кракові, яка починає перебирати від нас керму не тільки нашого життя, а і нашої культури, нашої пісні.

Пишучи про нашу культуру і пісню, мушу дещо сказати ширше. Беремо участь в так званих "САК-РАСОНГ" разом із німцями, італійцями, поляками та

іншими народами. Співали наші церковні пісні на польській Богослужбі — Єдинородний Сине, Вірую, Отче Наш, Іже Херувими, а на другий день відспівали цілу нашу Службу Божу для чужих та дали концерт нашої релігійної музики й пісні. І дійсно були помучені. А крім того їхали не дуже охоче, не знаючи як нас приймуть. Однак коли верталися назад, всі були тієї думки, що таких концертів треба давати побільше, треба нести нашу культуру і пісню якнайдалше, бо тим з'єднуємо собі прихильників та підсилюємо духа в тих, що сховались в чужу "гущу", відрікаючись свого. Вертаючись назад, помімо того, що були дуже помучені, докінчили у вагонах решту репертуару "Журавлів" і так приїхали до дому, а відтак до праці. У тижні знову проби, а на суботу і неділю знову десь з концертом.

Нашою найбільшою болячкою є брак апаратури до підсилення голосів. Ніхто в задніх лавках не чує добре пісні, або священика, коли каже проповідь. В Перемишлі нам не вільно користатися з апаратури костьола, де відправляємо свої Богослуження. Час, який нам визначається, не дозволяє

МАРІЯ ОСТРОМИРА

ЛЕМКІВЩИНА В ОГНІ

Продовження

ТРИ ДЕРЖАВИ ПРОТИ УПА

Від травня 1946 р. почалось на Лемківщині справжнє лихоліття. Поляки кинули туди більше війська і почали виселявати лемків. До речі, оте виселявання почалось було вже восени 1945 року, але повстанці розбили всі польські гарнізони, які тільки появились були, повисаджували залізничні мости і шляхи на лінії Загір'я-Лупків. Знищили теж мости на шляхах Тарнава-Команча, Волиця-Буківсько-Щавне. Тому то ворог не мав тоді змоги виконати своїх плянів. Виселено тоді тільки ті села на лівому березі Сяну, які положені близько Сянока.

Зате в травні поляки, кинувши великі сили війська, почали наново виселенчу акцію. Повстанці би-лися завзято з кожною виселенчою групою. В селах Полонній і Кам'яному заквартирували гарнізони польського війська. Вони побудували там окопи й бункри та нападали на довколишні села, катували, арештували і грабували українське населення. Їм ревно допомагали в цьому польські банди.

Хрін рішив знищити оті польські гарнізони. Розділив військо на дві часті і вночі вдарив одночасно на обидва гарнізони і розбив їх дощенту. Здобув багато зброї, коней та всякого награвованого в селян добра. Були там мішки з вишивками, одягом, взуттям, що належали селянам довколишніх сіл. Все те добро повстанці звернули селянам, як теж передали їм здобуті коні та худобу.

Населення, що врятувалось перед виселенням, утікало до лісів. Села були пограбовані та зруйновані. Чого не могло знищити польське військо, то доправили польські банди, що походили з сусідніх сіл. Банди ці нападали навіть на виселених уже селян у містечках Загір'ї та Заршині і забирали в них ту останню мізерію, яку встигли заховати зі своїх хат під час виселення.

Селяни, що втекли до лісу, мали там власні табори і ставили стійки. На випадок ворожого наступу, вони втікали в глибину лісу, а їхній добуток — худоба, одяг — попадав у руки ворогові. Поляки часто робили облави на тих селян, що ховались по лісах і

запожити свою апаратуру, бо є старої марки і довго триває, щоб її розкинути. Ми не маємо свого сталого приміщення до відправ, хоч наші церкви стоять пусті і позамикані. Даючи концерти, користуємося з того, що є в даній місцевості. Відправляємо Богослуження в малому костьолі — колишньому військовому гарнізонному "Серця Єзусового", що міститься нижче нашої славної Катебри, нарівні з Єпископською Палатою. В самій Палаті є тепер Перемиський музей. Є там трошки наших ікон, старих хрестів й інших церковних речей. Але більше експонатів є в Сяноці і Криниці. Однак з того всього, що було наше в тих теренах, більшість — "вишабровано", вивезено на світові ринки-базарі і продано, або попросту знищено. Ходили вістки, що мають нам віддати нашу Катебру на відправу, та це були лише плітки, хоч уже поставили й таблицю, що будуть ремонтувати і що мусять розібрати іконостас для консервації, бо почав хробак їсти дерево. Нині вже немає ні таблиці, ні іконостасу. Образи мабутьдесь гниють у пивницях або вивезені, а дерево з іконостасу спалене. Залишено наразі казальницю у виді човна Петрового. Та на як довго? Говорили, що нам віддадуть церкву оо. Василіян на Засянні, в якій є якийсь магазин, але поговорили й забули. Як хтосьдесь впізнеться за нами — обіцяють, а потім забудуть, і ми дальше товчемося по чужих костьолах.

Наша Школа

Є багато дітей, але не всі батьки розуміють вагу рідної мови. Є такі, що бояться післати дитину до вищої Школи Українознавства, бо, мовляв, це може пошкодити дитині в майбутньому дістати працю. Попросту не хочуть, щоб у свідоцтві стояло "українець". Однак є багато таких, діти яких не то що не встидаються поставити в свідоцтві "українець", але ідуть до вищих шкіл, здобувають освіту, бо знають, що нам потрібно вчених людей. Вони збираються на вакаціях у гуртки, ідуть у наші сторони, шукають за місцями, де колись бували, відшуковують стару культуру та стараються її зберегти. Багато місць вже не можна віднайти, бо заросли лісом, як, напр., Спільна Могила над Волею Володзькою, яка заросла великим лісом. Стінаючи цей ліс і стягаючи дерево, викопується кісточка тих, що там спочивають. Молоді руки загребують їх там назад. Бо хто інший подбає?

Хор "Журавлі"

Відеїдали Варшаву, Краків, Члухів, Кошалін, Слупськ, прославляючи нашого Кобзаря. Брали участь у концерті в честь дружби Кракова з Києвом у його 1500-ліття, з чого скористали наші лю-

стріляли по них кулеметами й мінометами. Командир Хрін видав наказ хлопцям квартирувати коло таких селянських таборів, щоб на випадок ворожої облоги прийняти бій і стримували ворога, доки селяни не повтікають у гліб лісу.

Багато селян переховувались у словацьких лісах. Чехословацька служба безпеки (Народна Безопасность) пустила була чутку, що їх уряд приймає всіх утікачів-лемків до тих сіл, з яких виселено мадярів. І хоч командир Хрін остерігав селян, щоб не дали себе обдурити, бо це большевицька провокація, проте деякі селяни не послушали й поїхали гуди.

Це дійсно була большевицька провокація. ССРСР, Польща і Чехо-Словаччина уклали були договір, щоб поборювати український визвольний рух. Польща вислала полк війська на чеський кордон, де той полк мав стрінутись із чехословацьким полком, між селами Виспоком і Калиновом. І там мали вони зробити спільну облогу на кілька тисяч українських селян зі всіх довколишніх сіл, які переховувались у лісах.

З тим то полком польського війська, що маршував у напрямі польської границі, довелось командирові Хрінові з п'ятьма його чотами, звести бій в Прибишівському лісі. Був це один із найкривавіших боїв. Поляки кинули спочатку в бій одну чоту, яку повстанці так перебили, що мало хто вирвався з боку. Але за тією чотою посувалась головна сила

польського війська. Прийшло до завязаного бою в лісі. По трьохгодинному важкому бою, хрінівці відступили. Командир Хрін зформував сотню наново, пішов наступом і таки вигнав ворога. У поляків було 49 вбитих і коло сотки ранених. Хрінівці мали всього трьох убитих.

Після того бою командир Хрін подався зі своєю сотнею за чехословацький кордон. Словаки думали, що це поляки з того полку, що мав стрінутись із ними на кордоні.

— Друзі! Зробимо їм "мішок", — сказав Хрін до своїх чотових. — Вони ж думають, що ми поляки. Посміємось трохи! Нам же належить якась відпущення по прибишівському бою.

І вони дійсно зробили "мішок". Кілька чот словаків і штаб полку постили в середину. На чолі штабу був майор, чех. Командир Хрін, вдаючи польського страшину, випитав у майора все, що йому було треба, а тоді сказав:

— Так, це все, що мені треба було знати. А тепер хочу і вам дещо сказати. Отож той польський командир, з яким ви мали стрінутись на кордоні, не прийде, бо ми розбили його перед трьома днями коло Прибишева. Ви разом із усім вашим військом оточені. Якщо з вашого боку впаде хоч один стріл — всі ви тут залишитесь. Не випустимо ні одного з вас! Ми з вами не воюємо, а прийшли на охорону нашого населення. Б'ємо тільки большевиків та поляків. Якщо ви

Ансамбль "Думка" в Гурові Ілавецькому

ди, живучи коло Кракова, бо мали нагоду чути нас безкоштовно.

Але і нам іде щораз тяжче. Дорожжє подорожжє, бо ми живемо не в одній місцевості — у Варшаві, в Кракові, а я в Перемишлі. Це велика віддаль. Поляки роблять різні труднощі нашому мавстрові Полян-

ському, тому що забагато в репертуарі є українських пісень. Як буде даліше — не знаю. Однак "Журавлі" вже приготуються до відлету в далеку північ у Польщу, щоб дати в трьох місцях концерти української пісні.

зважтеся разом з поляками нищити наше населення, тоді ми знищимо всі ваші прикордонні гарнізони.

Під час цієї розмови обидвох командирів, кулеметник Нетля тримав готовий до стрілу кулемет, звернений у бік чехословацьких штабовиків. А з усіх сторін, з куців і з окопів виглядали цівки повстанських кулеметів. Чех-майор поблід із страху. Та згодом, побачивши, що ніхто не чіпає їх, заспокоївся.

І обидва командири, для відпущення, закурили. Два війська цікаво приглядались одне до одного.

Хрін розпрощався з майором і провів штаб чехословацького полку через повстанські застави. А як Хрін повернувся до своїх хлопців, зараз же посипались питання:

— Чому ви, друже командире, не наказали розбрати їх

— Навіщо ж їм ця зброя здалася? Вона ж нововіська в них, мабуть неживана ще.

— Наче на прогулянку вийшли собі "кнедлічки". "Дехтярі" без дисків, диски заховані в торбах.

— Заки вони були б зарядили зброю, ми за той час були б викінчили їх.— Та вони були б, без одного слова проотесту, зложили зброю на купу, аж мило було б глянути.

— Авжеж, були б зложили! — Зідхнув командир. І я теж тієї думки друзі, що найкраще було б розбрати їх. Але наказ — наказом і його треба

слухати. А наше командування видало наказ не чіпати чехословацького війська.

Можна уявити собі, яке почуття, зродилось у командира Хріна, коли за кілька днів він отримав наказ бити чехів так само, як поляків.

— Ех, друзі! Чи ж мусів цей наказ спізнитись на кілька днів?! — із жалем сказав він до своїх хлопців...

ПЕРШИЙ ПРОГРАНИЙ БІЙ

На полі дозрівало збіжжя, та не було кому збирати його бо багато сіл вже виселено. засіяли лемки свої загони та не встигли зібрати отого посіву, насильно відорвав їх ворог від рідної землі. Хрінівці приготувались до жнив, щоб придбати дещо на зиму. Щоб перешкодити повстанцям у жнивах, поляки обсадили села гарнізонами силою по кілька соток чоловіків. Цілими днями їздили полями польські кінні стежі.

Командирові Хрінові залишилась тільки одна сотня, бо друга сотня, згідно з наказом командування відтинку, перейшла в Перемишину.

Хрінівці косили збіжжя ночами, а вдень молотили в мішках патиками та сушили на сонці, а потім магазнували. Копали ями, обкладали бляхою, а тоді

Йорданські Свята

Цього року відбувались при нулевій соняшній погоді і годі було зробити хрест з леду. А навіть щоб і був під — на Сян нам заборонено їти. Хоч далеко на півночі в Польщі цього не забороняється і люди йдуть на річку та святять воду. Ми мусимо душитись на східцях малого костьолика. Але православним дозволили і вони йшли аж у Вовче під залізний і камінний міст, де святити воду. Було багато людей, та більше прийшло з цікавості. Назагал православним дозволяється все, бо "старший брат" дбає за православ'я. Проте з православ'ям не є так зле, бо православні починають відбирати від латинників наші дома, церкви і ремонтують їх від руїн, бо поляки не дбають. Шкода, що від нас відійшов о. проф. Василь Гриник, який багато зробив для нас добра. Від того часу як православні почали забирати в латинників церкви, поляки також почали з страху поправляти церкви, також у Синяві, яка була збезчещена, що аж було соромно дивитись.

Села

Майже всім селам змінено назви, щоб, борони Боже, нічого не залишилося нашого минулого. Ось, наприклад, Негрибку назвали "Подгородзем", Гнатковичі — "Ігнацовеж" і хоч уже говорять, що повер-

нуть назад старі назви, але тяжко до того їм взятись.

Ось Пикуличі, де були святі наші місця, де щороку ми йшли вулицями міста на гроби наших Героїв, щоб віддати їм належну честь, там мало залишилось їх. Чорний Хрест і залізну огорожу вивезли до Гуті і перетопили. Казали, що під хрестом хтось закопав орла з короною.

Був у Твоєму селі Вапівці. Це вже не те село, що було колись. Змінилась його структура від останнього дня побуту Твоїх друзів в ній, бо навіть ще нині одна репатріянка з-за Буга нарікала, що її прогнали з хати і підпалили. Сади покарлючили, мало хат. На Братусьовім саді ще стоїть хрест, по яким можна вгадати, де була твоя хата. Церква рівно ж стоїть, але убога, бо хоч і поляки вживають її, але не ремонтують. Ще стоїть дерев'яний хрест, який вкопали в 1938 році як була Місія, Хрест Християнства Руси-України. Також на цвинтарі можна ще відчитати кілька назвиськ: Юліяна і Григорій Серевко (це твої бабуся і дідусь), Катерина Братусь, Параскевія Ковальчик, Камінські... А замість школи там тепер лише садочок, бо всі діти ходять до Перемишля до так званих збірних шкіл, або центральних. Ось так виглядає, друже, наше Посяння. Чекаю на Твою другу книжку, яку Ти обіцяв. Спішиш, бо старіємось...

Твій приятель

ставляли туди скрині. До скринь насипали зерна, забивали віком, обтикали з боків соломкою, зверху накривали ще й бляхою, а тоді вже закидали глиною. Зверху маскували. Зерно зсипали разом з половиною. Без полови, воно скоро натягло б вологості і зростало б.

Наприкінці серпня, як третя і четверта чоти були на жнивях, командир Хрін заквартирував із першою й другою чотами в проваллях потоку біля села Хоценя. І хоч місце постійно було законспіроване, проте поляки довідались звідкілясь.

Поляки напали несподівано й оточили повстанців. Командир Хрін вмить зорієнтувався, що становище погане і що з нього виходу нема. Проте він дав наказ обидвом чотам — Омелькові й Вітрові — відступити, а сам з п'ятнадцятьма стрільцями залишився. Приймав бій, щоб крити відступ своїх чот. Не тільки командир, але й стрільці були приготівлені на очевидну смерть. Тому й бились так уже одчайдушно, як ніколи. Бились на близьку віддаль — гранатами. Їм уже не про себе йшло — щоб пробитись крізь ворожу розстрілю — а про друзів. Кожний знав, що хоч він і впаде в бою, зате обидві чоти матимуть змогу відступити. Половина стрільців з тієї групи, що залишилась біля командира, загинула, інші, разом з командиром, були ранені.

Хрін, побачивши власні втрати, зразу ніяк не хотів відступати. Заявив, що нікуди з поля бою він не піде.

Вкінці, на прохання ранених друзів, відступив і злучився з обидвома чотами. Був схвильований докраю і блідий, наче мрець. Бож ніколи досі, у жодному, навіть найбільшому бою, не було в нього стільки втрат.

Подано наказ маршувати в напрямі Хрищатої. Стрільці, втомлені в бою, маршували мовчки. На ношах несли важко ранених. Інші ранені, що могли вдержатись на конях, їхали верхи, легше ранені — маршували. Командир думав своєю важку думу і, здавалось, аж почорнів із журби. Раптом погляд його зупинився на ранених стрільцях, які витривало додержували кроку іншим. І не знав командир, кого більш подивляти, тих, які героїською смертю впали в бою, чи оцих ранених, яким, може, кожний крок спричинював важкий біль, а проте вони йшли вперед. Він видав наказ зупинитись.

— Друзі мої! Поміж нами маршують і ранені. Бачу, що їм важко маршувати звичайним темпом, — сказав командир, глянувши стурбовано на своїх хлопців. — Залишитись на постійно не можемо, бо ворог може більшою силою вдарити на нас. Наказую сповільнити марш. А кому з ранених друзів важко маршувати, тих візьмемо на носі, або примістимо на конях — по двох. Прошу виступити з ряду! Що ж це — нікого немає? — здивувався.

— Якщо ви, друже командире, наказали сповільнити марш, то вже зайдемо якимось до Хрищатої, — ві-

ЗНАЙДЕНИЙ

Лемківський святий із церкви викинутий у траву сповзає з нього шуба бронзова подерта ореолом дикий соняшник спалахує йому і чорна ластівка над ним кружляє вперто.

Лілія гушавиною бризнула з його руки лягли хустки криваві маків деревію зелень потяглась по патериці до хмарин крізь кропиву найкращий із світів зоріє.

Одягу святковий карамель понижили дощі від справжніх квітів потьмянів блиск ореолу так лежить у фіолетній сутіні сливок кущів обсмалений святий, а терня чоток коле,

Він лежить де пелюстки жоржин під росами горять заснулося у білій бороді ромашок дощ висвячує рясним кропилом зілля благодать знов небо лемківське бренить як повна чаша.

Переклав із польської мови Остап Лапський

дозвався один із ранених стрільців.

— Дякую вам, друзі! — відповів на те командир.

Здивовано глянули на нього і рушили в дальший похід. Дивувались, чому це він дякував їм. Невже вони могли зробити інакше, як він учив їх?

Зате командир знав, чому дякував їм, своїм хлопцям. По цій першій програній битві, захиталась його віра у власні сили. По стільки виграних, одна програна, захитала, завжди таку сильну рівновагу духа. А він же мав за собою понад сотню виграних боїв! Бо завжди ініціатива бою була в його руках. Сьогодні ж ворог напав несподівано, хоч місце їхнього постою було законспіроване. звідкіля це ворог дізнався, де вони заквартирували?

І саме це питання настирливо муляло командира й не давало спокою. Адже він завжди стільки уваги присвячував добрій розвідці. І його розвідники працювали бездоганно, а однак... "А однак, на будуче, треба тобі, знати, що не тільки самі перемоги тобі судились, але треба інколи і з поразкою примиритись. Твої стрільці, яких сам вишколював, навчили тебе сьогодні, що виграна битва, це ще не ворожа перемога. Ось вони, твої хлопці, хоч і виснажені та закритавлені, маршують далі, слухаючи твого наказу — маршують невтомно вперед..."

А все ж нестерпний біль, наче той хижий птах, шарпав зболілу командиріву душу. Він же привик до того, що навіть деякі більші бої вигравав без жодного вбитого по власному боці, зате з кількадесяти вбитими по боці ворога. Сьогодні ж, скільки його хоробрих хлопців поклали свої голови на полі бою..

Продовження буде

ЗВЕРНЕННЯ КРАЙОВОЇ УПРАВИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ
ЛЕМКІВЩИНИ

Остання несподівана вістка про втечу 120 молодих українців з Польщі до табору біженців в Австрії порушила почування всіх українців у вільному світі. Причина їхньої утечі з Польщі — це національне переслідування, яке їх зустрічає в комуністичній Польщі. Ті молоді люди, у віці 20 — 30 років, бажають залишитися на Заході, переїхати до Канади або до Америки, і там поселитися в українському середовищі з можливістю вільно визнавати себе українцями і не мусити переживати всі переслідування, які довелося їм зазнати в Польщі з приводу їх українського походження.

Теперішні обставини життя українців в Польщі дуже тяжкі, доказом чого була десятитижнева перерва в друкуванні єдиної української газети "Наше слово". Ми тішимось, що "Наше слово" знова появилось (з датою 29-го липня, 1984), але, на жаль, не всі справи зв'язані з його друкуванням, а їх чимало, є ще полагоджені.

Польські підпільні видання подають, що ті останні протиукраїнські потягнення, тиск на провідних українських діячів у Польщі польського уряду, це вимога Москви, яка жадає збільшення контролю над українцями та затиску їх діяльності. Масова втеча 120 українців у Відні підтверджує факт, що **бути українцем** в Польщі щораз небезпечніше.

Тому наша негайна допомога їм — це наш найбільший обов'язок під сучасну пору. Допомогаймо їм усіма силами й засобами для того, щоб вони стали частиною української вільної громади, так як цього вони бажають, і щоб вони не розчарувалися в ніякому випадку із зустрічі з цією громадою віч-на-віч.

Фінансову допомогу біженцям у Австрії просимо пересилати на адресу Крайової Управи Організації Оборони Лемківщини

P. O. Box 651
Cooper Station
New York, N. Y. 10276

Екзекутива Крайової Управи ООЛ

СТРАЖДАННЯ "НАШОГО СЛОВА"

Становище української меншини в "людовій" Польщі — особливе й досить дивовижне. Польща ж із усіх советських сателітів, включаючи навіть "непокірну" Румунію, була досі релятивно найсвобіднішою країною. Впливи комуністичної партії на маси були в ній найслабші, діяла міцна й майже автономна Католицька Церква, з власною пресою й виховноосвітньою сіткою, навіть усунути хрести з державних шкіл приходилося з великими труднощами. А читаючи якийнебудь сучасний польський журнал, наприклад "Пшекруй", важко було повірити, що появлявся він за "залізною завісою", такий він інакший був, цікавіший, універсальніший від сірого рівня підсоветської преси.

А одночасно з цим, українська меншина в Польщі була більше покривджена, пригноблена, залякана, ніж у якійнебудь іншій сателітній країні. Адже, при всіх спробах півофіційної "словакізації", чехословацька влада ніколи не виселяла з рідних гір мешканців Південної Лемківщини, а порівнююче невелика українська меншина в Румунії має нині може більші можливості культурного вияву, ніж за доброго короля Михайла й маршала Антонеску (звичайно — лиш у накреслених режимом вузькомарксистських рамках).

Власне ота польська політична "ніби-свобода" була подекуди причиною незавидної ситуації українців під варшавським режимом. Правда, масове винищування й потім суцільне виселення українців Закерзоня було майже певно інспіроване Москвою. Але далі завдання зацьковування й залякування бідолашних засланих перебрала на себе польська шовіністична вулиця і незліченні ряди україножерних польських "кациків" — міністрів, старост, комендантів міліції, партійних секретарів, римокатолицьких священників, навіть єпископів. Тут виявилася неправдивість відомої пословиці, що поляк, мовляв, "мондри по шкодзе". Бо загривши власну державу своїм браком політичного реалізму й "моцарствовими" фантазіями, більшість поляків ще ніяк не поскромнішала, а згонить власну злість залюбки на бідолашних українцях, навіть не думаючи про спільний фронт усіх поневолених народів проти Москви.

В цій ситуації і єдиний український пресовий орган у Польщі — варшавське "Наше Слово" — мав особливе становище і зміст і вигляд. У країні приблизної свободи преси той тижневик був часом редагований цікаво, давав багатство інформації і український культурнопатріотичний матеріал. Він особливо намагався зберегти традиції й фольклорне багатство виселеного українського племені лемків, віддаючи на писані лемківським діалектом есеї,

поезії й пісні одну сторінку власного розміру. Але він, куди більше ніж польськомовні пресові органи, був залежний від політичного коливання й кожноточасних змін людовопольського режиму. До того ж він — як ніякий інший орган — підлягав одночасній пресії з двох, нерозривних, боків — польського варшавського режиму (він був під безпосередньою контролею міністерства внутрішніх справ) і московських "опікунів" його.

Зразу — за часів Сталіна й Берута — не могло бути й мови про яке-небудь українське друковане слово в Польщі. Коли ж у "відлигу" Хрущова й Гомулки дозволено видавати "Наше Слово", то всі українці в Польщі сприйняли його із, зразу недовірливою, радістю. Як писав (анонімний) самвидавний поет:

"Оглядаючись кругом, я сховався у куші
І читав, читав, читав — стало легше на душі.
Сльози із очей — кап, кап, серце в грудях —
трахтарях...
Я забув за світ увесь, відлетів від мене страх".

І "Наше Слово" дійсно, на протязі майже трьох десятиліть, виконувало переважливу, хоч режимом обмежену, роль у розбудженні й збереженні української національної меншини в Польщі. Воно було єдиним легальним засобом комунікації, інспіратором і рупором єдиної дозволеної громадської української організації — УСКТ ("Українське Суспільно-Культурне Товариство"), засобом місцевої інформації й культурної критики, центром літературної творчості і навіть дитячої виховної літератури (додатки "Наша Культура" й "Світанок"). Воно приносило, хоч цензуровані, відомості про життя українців у Польщі — у вільний світ. А деякі числа його діставалися й до СРСР і були — не смійтеся — наче подувом свіжого вітру в задусі підсоветської журналістики.

Могло здаватися, що для того роду журналу не буде місця в добі неосталінської реакції Черненка-Ярузельського. Зразу, зараз такі після проголошення "воєнного стану" в Польщі, "Наше Слово" було припинено на майже пів року. Потім його розмір поменшено до лиш чотирьох сторінок, а зміст уподібнено до провінційної підсоветської газети. І врешті в числі за 13 травня 1984 року появилось повідомлення, що видання припиняється "на ближче неозначений час".

Це викликало затривоження за дальшу долю цього єдиного джерела українського друкованого слова в Польщі. Та ось, наприкінці липня цього року нова несподіванка, "Наше Слово" появилось знов, і то на вісьмох сторінках, і то з додатками "Нашої

ПОДІЇ НА ЛЕМКІВЩИНІ ШІСТДЕСЯТ П'ЯТЬ ЛІТ ТОМУ

Коли восени 1918 р., щораз виразніше зарисовувався розпад Австро-Угорщини під кінець Першої світової війни, всі її поневолені народи — румуни, хорвати, словаки, чехи, поляки й українці почали організуватися у "народніх радах", де обговорювали свою майбутню незалежність і державність. 30-го жовтня 1918 р. словаки проголосили злуку Словаччини з Чехією і Моравією. Польща проголосила свою державність в листопаді 1918 р. Румуни 1-го грудня 1918 р. проголосили приєднання Семигороду до Румунської держави. А ще 22-го січня 1918 р. Українська Центральна Рада проголосила у Києві Українську Народню Республіку і від тієї події виводились дальші відновлення державности в Галичині, Закарпатті, Буковині а також на Лемківщині. Чи дійсно і на Лемківщині, пригляньмося ближче до наступних подій.

Польща, з її 30-тма мільйонами населення, була збудована з частин колишньої російської, австро-угорської й німецької території. Пов'язати разом довго відокремлені фрагменти було для неї нелегко. Та вона насамперед добивалася до нових широких кордонів, від Балтійського моря аж геть у глибину української й білоруської етнічної території. На ці домагання погоджувалася переможна Антанта, всупереч переможній Німеччині і іншим державам, як Чехословаччині на півдні, Україні й Литві на сході, яким було відірвано багато земель. Польща стала небезпечною країною для втримання миру в Європі, добре озброєною, бо знайшла підтримку в переможного альянса-Франції, яка допомагала їй політично й збройно. Мир із Німеччиною підписала Польща в 1934 р., тобто рік перед смертю Юзефа Пілсудського, який після проголошення державности став її начальним вождем, а пізніше диктатором. Але й після того Польща мала одверті конфлікти з усіма сусідніми країнами а найбільше на сході українські землі стали предметом її агресії.

Коли після розпаду Австро-Угорської монархії почався процес творіння окремих держав, Лемківщина, як найбільш на захід висунутий бастион України, також брала участь у розвитку нової політичної ситуації. Сама перша політична активність проявилась не на території північної Лемків-

Церква в Дубному

Культури" й "Лемківської сторінки". Що це — новий, ліберальний курс Ярузельського, чи може ласкавий кивок із Москви? Алеж ні, бо в нотатці "До уваги читачів" редакція журналу зазначає обережно, що не "всі справи пов'язані з друкуванням "Нашого Слова" ... полагождені", та вона, редакція, все таки "тішиться". Тішимось й ми з нею, але... чи не передчасна це втіха?

щини, а на Пряшівщині — на півдні Лемківщини, а також у далекій Америці. Близько 160 тисяч американських емігрантів — лемків, хоч поділені на греко-католиків і православних, почали спільні наради про долю та справи Лемківщини. Представники обох церковних визнань у серпні 1918 р. створили Американську Національну Раду, яку очолив молодий український адвокат із міста Пітсбургу — Григорій Жаткович (1886-1967). Восени 1918 року Г. Жаткович порушував справи Закарпаття, включно з Лемківщиною, у розмовах із американськими політиками а також із президентом Уілсоном, пропонуючи прилучити Лемківщину до Закарпаття і разом — до Чехословаччини. В грудні вже була підготовлена делегація на Паризьку Мирову Конференцію, щоб там добитися тієї мети.

В той час на землі Лемківщини, повернулось багато військово-полонених, колишніх австрійських воєнків (з самого села Зиндранова було тоді мобілізовано понад сто чоловіків), вони колись

Гора Радіова в Західній Лемківщині

воювали на території України проти Росії і тепер їхні розповіді причинилися до зміцнення національної свідомості лемків. Це сталося навіть не зважаючи на велику трагедію Лемківщини на початку війни, коли австрійці в 1914 р. гнали передових інтелігентів Лемківщини до концтабору в Талергофі, де чимало з них закатовано на смерть. Але й раніше вже лемки підсвідомо відчували свою близькість і рідність з Україною. Багато з них воювало в рядах Українських Січових Стрільців. Згадаю тільки декілька прізвищ: Микола Драч, Петро Газдайко, Михайло Галушка, Василь Русинко, Василь Баб'як та багато, багато інших. А скільки лемків стало добровольцями Української Галицької Армії, особливо з Команецьких і Сяніцьких околиць.

Природне тяготіння до українського материка жевріло в народі Лемківщини вже здавна. Тепер прийшов час, коли лемки самі мали вирішати свою долю, де і з ким поєднатись їм. Були і труднощі. Лемки здавна називали себе "русинами", і це використали поляки для відокремлення Лемківщини від України. Вони висунули тезу, що лемки, мовляв, окрема географічна і етнографічна група і в них мова не українська, а "карпато-руська". Цьому повірила частина неграмотних лемків, а з цього скористалися т. зв. "москвофіли", які пропагандивно настоювали, що "лемки й українці, це лиш частини великого російського народу"

Ненависть до української ідеї і до назви "Україна" впоювали в несвідомий нарід вороги і противники з усіх боків.

Першого листопада 1918 р. проголошено у Львові відновлення Української держави в Галичині, що її назвали Західньо-Українською Народньою Республікою. Акт проголошення починався:

"Український Народе! Голосимо тобі вість про твоє визволення... З сьогоднішнім днем Українська Національна Рада перебрала власть у столичнім місті Львові і на цілій території Української Держави"... Та про Лемківщину в тому акті було сказано дуже мало і з цього видно було, що нею наші брати на сході в той час мало цікавились. Бо Лемківщина тоді була в руках москвофільських священиків й учителів. Головною їхньою ідеєю було насаджувати в селах Лемківщини російське православія, щоб таким чином скеровувати нарід до "всеросійської" орієнтації.

Перші вісті про створення Української Народньої Республіки в Києві принесли в Лемківщину деякі колишні вояки російської армії, українці, які, пізнавши в лемках рідних братів, поселились між ними й почали тут поширювати українську національну свідомість. Одним із таких чільних провідників був Олександр Любимов (1898-1976), який, замешкавши на Лемківщині, працював із величезним надхненням та глибоким розумінням нужд і потреб тамошнього населення. Як народній учитель, він розгорнув всебічну культурно-освітню і виховну роботу не лише між молоддю, але й між дорослими селянами. В той час національна свідомість лемків значно поширилась. Прийшла пора для нарад а згодом і дії. Вістки про захоплення українським

військом близьких міст у Галичині — як Самбора, Стрия, Дрогобича та інших, зродили надію, що незабаром появляться і на терені Лемківщини українські збройні сили.

В першій половині листопада 1918 р. після низки відбух віч і сходів, лемки села Команчі й околиці створили "Окружний Комісаріят Вислока" та проголосили "Команецьку Республіку", вірячи, що їм на поміч прийде українське військо зі сходу. (Про деталі "Команецької Республіки" диві журнал "Лемківщина", номер I, "Лемківщина в роках 1918-1919", Катерина Мицьо).

В селах Кремпа, Жидівське, Святкова та інших, в ясельському повіті, далеко на захід від Команчі, організувались групи добровольців із зброєю в руках готові боронити молоду республіку. Керівні представники "Команецької Республіки" — о. П. Шпилька, о. М. Кріль, Г. Судомир, В. Яворський і П. Ліщинський, міцно взявши провід у свої руки, протиставились москвофілам Дмитрію Собіну і Михайлові Камінському — агітаторам, які старалися на різних нарадах ділити лемків на українців і москвофілів.

Зате в Західній Лемківщині провідні члени лемків-москвофілів під кінець листопада створили "Руську Лемківську Республіку", без виразного національного обличчя. В селі Фльоринці, за прикладом Пряшівської "Руської Народної Ради" засновано "Руську Раду", яка, відбувши таємні сходи, вирішила вислати власних делегатів на зустріч до Пряшева. Там на них чекали два лемки-москвофіли, що вже скоріше приїхали — Андрій Гагатко і Дмитро Вислоцький, які зразу хотіли "русинів" північної і південної Лемківщини приєднати до Росії. Ці делегати заявили себе начебто репрезентантами всієї Лемківщини, а про раніше створення "Команецької Республіки" нічого не згадували. Їх цілком було приєднати Лемківщину до Росії, а якщо це було б неможливе — то до Чехословаччини, але ніяк не до України. Прихильником делегації "Руської Ради" з Фльоринки в Пряшеві став колишній посол до угорського парламенту в Будапешті д-р Антін Бескид (1885-1933) — угро-руський "мадярон", разом із братами Олександром і Миколою. Хоч з радістю вислухали прохання делегата Куриловича, адвоката з Сянока, який домагався злуки Лемківщини з Чехословаччиною, то офіційно ті мадярони зайняли до справи Лемківщини нейтральне становище. На нарадах "Руської Народної Ради" в Бардієві 27 листопада, в Свиднику 29 листопада, в Межилабірцях 2 грудня і в Гуменному 4 грудня було прийнято резолюцію, що майбутня мирова конференція повинна остаточно вирішити, куди приєднати Закарпаття разом із Лемківщиною. Цю справу перебрала на себе "Словацька Національна Рада", яка обіцяла "повну автономію" Закарпаттю. На засіданні в Турчанському Святому Мартині 30 листопада ця Рада признала "карпатським русинам" право користуватись рідною мовою. Антін Бескид, беручи участь на цих нарадах, врешті погодився на

прилучення Закарпаття й Лемківщини до Чехословаччини. За те о. Омелян Невіцький (1878-1939) — греко-католицький священник і голова "Руської Народної Ради" підтримував на цих нарадах пропозицію, прийняту на нарадах у Сваляві 8 грудня і в Сереті 18 грудня, щоб приєднати Закарпаття до України — нічого не згадуючи про Лемківщину.

Після того, як чеські легіони під проводом італійських старшин окупували Пряшів 20 грудня 1918 року, день пізніше в місті Кошицях представники "Руської Ради" на чолі з о. Юркачевичем з Лемківщини разом з "Руською Народною Радою" Пряшева зустрілись, щоб оформити "Карпато-Руську Народну Раду", в опозиції до якої стояв о. Невіцький. В Кошицях і на наступній зустрічі в Пряшеві 7 січня 1919 р. було потверджено приєднання Закарпаття й Лемківщини до Чехословаччини. До Праги виїхав А. Бескид, якого обрано делегатом на мирову конференцію в Франції, щоб заступати там оту пропозицію Карпато-Руської Народної Ради.

12 січня чехословацька армія зайняла Ужгород. Наперекір тому, Карпатська Україна 21 січня 1919 р. в Хусті проголосила соборність з Україною. Коли вістки про ці та інші того роду події долинули до народу Лемківщини, він почав втрачувати надію й сподівання на краще майбутнє. Почала ширитися зневіра й збайдужіння.

На початку лютого 1919 р. голова американських "русинів" Г. Жаткович приїхав до Ужгороду. Після того по селах Лемківщини рознесли вісті, що таки настане прилучення до чеської республіки. "Руська Рада" в Грибові й Криниці ствердила, що від дня 9 лютого "Руську Лемківську Республіку" вважається автомною частиною Чехо-Словацької Республіки.

БОГДАН ІГОР АНТОНІНИЧ

ЛЕЛЕКИ

Летіли понад морем раз лелеки
до вірю, до південних країв.
Гаїв, де кипариси, чувся спів
і усміхалися землі їм далекі.

Та задрижали в мить від небезпеки,
бо крила їх охляли. Жах глядів.
Та ліс удалі виріс парусів;
всі з щастя криком на вітрил смереки.

Завчасна радість, заміри невдалі,
бо судна в сторону противну мчали,
де півночі грізні дрімали скали.

Так зриви доля нам на інший шлях
зверта нераз; з розпукою в очах,
що хід їх, бачимо, в чужих руках.

ОЙ БАНУЮ ЗА ТОБОВ

З записів Ярослава Полянського

Ой баную за тобов,
Ой як рибка за водов.
Ой а я за тобов так,
Ой яко за горов птах.

Ой баную, баную,
Та й банувати буду.
Же-м сой дівчатко не взяв,
Што-м го так барз покохав.

Подав Федір Ярош з с. Радощині, що біля Команчі

В наступному місяці Г. Жаткович зорганізував з допомогою своїх прихильників на чолі з о. Августином Волошином (1874-1945) "Руський Клуб", який потім зустрічався з делегатами "Руської Народної Ради" в Пряшеві, в Ужгороді та в Хусті, щоб усі болючі справи врешті довести до кінця.

В половині квітня чехословацькі озброєні відділи з допомогою французького та румунського війська захопили Мукачево, перемігши угорські військові з'єднання, які хотіли прилучити цю частину Закарпаття до Угорщини.

Тим часом польська влада на Лемківщині обсервувала створення ситуацію і прийшла до висновку, що два фронти лемківського народу та їхня боротьба між собою, пригоряться їй для її власної цілі.

Польські "леґіонери" обсаджують залізнодорожні пункти, заводять військові адміністрації, розстрілюють без причини декілька осіб на пострах іншим і зміцнюють прикордонну сторожу.

На початку другої половини січня 1919 р. найбільші скупчення польського війська були помітні в околицях сіл Мощанець і Рудавка Яслиська. 20 січня вони розпочали наступ на села Довжиця і Чистогор, де вони перемогли озброєні групи української міліції а день пізніше зайняли Вислок і Команчу. Тепер північна Лемківщина опинилася в руках Польщі.

8-го травня 1919 р. більш ніж двісті делегатів "Руської Народної Ради", зійшлися в Ужгороді, щоб

створити "Центральну Руську Народну Раду". В той самий день вона проголосила: "... Публічно декларуємо, що в ім'я цілої нації приймаємо рішення Американської Руської Ради про злуку з Чехословацькою Народною Республікою на базі повної автономії".

Ідеєю Пряшівської "Руської Народної Ради", тепер із Антоном Бескидом на чолі було, щоб свободу і єдність всіх "карпато-росів", включаючи й галицьких лемків, було забезпечено в рамках Чехословацької держави. Зате о. А. Волошин і Г. Жаткович визнали, що їм неможливо було розбирати окремо справу Лемківщини, поки не розв'яжеться задовільно власних проблем Закарпаття. Врешті ситуація Лемківщини склалася так, що вона вже була окупована Польщею, з якою не варта було входити в політичний конфлікт. Тому провідники "Підкарпатської Русі" — окремої провінції Чехословаччини, були змушені не порушувати проблеми Лемківщини, а лишити її забутою. Так наші великі надії в тодішньому часі сумно для нас, лемків, скінчилися. Та з перспективи поперх шістьох десятиків літ, можемо зробити такі висновки: наші здобутки, досвід і наука, що ми їх винесли в мирній боротьбі за краще майбутнє і в збройному змаганні в боях УПА на Лемківщині, були тією ціною, яку ми лемки, заплатили за те, щоб стати разом в рядах українського народу, з яко визначеною метою, у час визвольної боротьби, яка чекає всіх нас. І всі разом тоді ми здобудемо світлу перемогу.

МИСТЦІ МУЧЕНИКИ-ЖЕРТВИ ТЕМРЯВИ

Хто оглядає образи Никифора, мимохіть ставить собі питання: в чому суть величі цього мистця? Що зробило його славним на весь світ? яка причина, що для цих невеличких і непоказних образків були організовані виставки в столицях світу? Таке питання ставив собі й я. Я звернувся з цим питанням до професора Краківської Академії Мистецтв Лева Геца. "Це найбільший маляр у Польщі" відповів Лев Гец.

Андрій Банах, автор монографії про Никифора писав "Майстер з Криниці, незанимає нам дороги, лучиться з істотними проблемами сучасного малярства, а може навіть із стилем доби. Никифор зібрав формальні і змістові прикмети малярства різних прошарків, які в сприймальний спосіб вміють висловлювати відношення людини до світу, що є поза нею. Все це знайшов він у іконі. В ній є вплив пізньоантичних геленістичних портретів, є візантійське малярство, творчість грецьких монахів і мистецтво українських селян" — так писав Андрій Банах.

Малярство, це вияв душі, а тим самим — це доказ існування душі людини. Цей вияв душі у Никифора має величезне значення, особливо тепер у добі панування матеріалізму, що при допомозі фалшивих теорій намагається деградувати людину до рівня тварини. Сучасна людина, що оформила свій світогляд на основі фалшивого вчення, затратила себе саму, вона стоїть перед власним образом і в розпачі кричить "Хто я?" Никифор, без впливу такої чи іншої школи, доказав, що у людини діють сили, існують потенції, які творять вартості, не обмежені ні часом, ні простором. Творець вічних вартостей — людська душа — мусить бути безсмертною. Творці-мистці — артисти-малярі, скульптори, поети, музики, на протязі цілої історії людства доказували, що людина не є фізикохімічним монстром, що в людини існують стремління до вічності.

Одіссею й Іліяду, твори, що мають понад три тисячі літ і зачисляються до найвищих досягнень поезії, писав сліпець, людина, що не вміла ані писати, ані читати. Багато таких поетів-сліпців було в старинній Греції. Наші власні лірники й кобзарі, творці дум і народньої поезії, були часто сліпцями. Ці приклади доказують, що вартості духа-потенції душі, це не технічний, вишкіл, не сама тільки технічна справність. Малярство, це не декорація, що голубить післяобіднє задоволення сноба — філістра. Малярство — це мистецтво, відблиск у душі людини притаманностей Божества, відблиск божественної могутності творіння. Динамізм творчості містить у собі кілька складників: стримління до пізнання, жадання

правди, здібності спостереження й відчуття. Твори мистецтва, продукт його творчості — виявляються в поняттях і формі притаманних для мистця і для його середовища, притаманних для духовності творця і для духовності його роду.

І в образах Никифора висловлюється його душа, душа українського народу. Дуже вміло спостеріг і окреслив Андрій Банах, що в образах Никифора говорять віки, говорять епохи вселюдської творчості. Ми скажемо, що в образах Никифора виявляється відвічне стримління українського народу до правди, до досконалості, до Бога. Сам Никифор — зовнішньо скромна, непоказна, убога людина, мовчазна, але не німа. Андрій Банах у своїй книжці про Никифора дуже часто цитує його слова, отже з ним Никифор говорив. Правда, Никифор не промовляв, не проповідував, він не був бесідником, але скромна особа його була дуже вимовна.

Що висловлює в своїх образах Никифор Дровняк? Відповідь коротка і ясна: Лемківщину, лемківську землю, духа Лемківщини, її минуле й сучасне, її терпіння — її трагедію.

Лемківщина, це перша лінія фронту, на яку віками напірали ворожі українському народові сили. Історія Лемківщини, це сконцентрована на цій невеликій землі історія цілої Західної України.

Кладовище в Криниці, це історичний музей не

БОГДАН ІГОР АНТОНІЧ

МУЗИКА НОЧІ

Запали на небі смолоскип блілого місяця,
зорями темноту ночі просвіти,
хай серця, що хворі є із самоти, потішаться,
як побачать тисячні Твої світи.

В серці, що сповите тихого спокою шарфами,
милосвучний, гармонійний кожен тон.
Далеч обзивається ледь-ледь чутними арфами,
вітер строїть ніч під Божий камертон.

Наче гарне, стигле літо на весінній повіді,
у душі дозріла спіла повнота.
Злегка тьмяні сиві барви, тільки вдалині, на овиді,
сонця, що заходить, баня золота.

Літня, тепла ніч угору на недеї, кичери
піднесеться пахощами квітів багатьох.
Слухаймо великого концерту, як увечорі
на фортепіано світу — кладе долоні Бог.

Церква в селі Ганьчовій коло Дуклі — 1916 р.

тільки Лемківщини, але й західньо українських земель. Тут згадаю тільки кілька характеристичних пам'ятників, які я там бачив.

Три горби побіч себе стоять, з трьома хрестами, всі три під спільним дашком — одна сім'я. Те саме прізвище — на однім гробі писане по-старо-слов'янсьому, на другому по-польському, а на третьому по-українському. Глибока тиша кладовища наче вчавлює в землю мовчазні хрести. Яку драматичну вимову мають написи, назви однієї родини в трьох мовах...

Кам'яний пам'ятник. Напис по-російському. Покійник називався Земба, можливо рід його польського походження, однак він належав до українського провідного, політично-активного прошарка. На гробі написано, що покійник був полковником австрійської армії і згинув "за отечество". Які трагічно-глумливі буревії кидали судном життя тієї людини!

Кам'яний пам'ятник і знову російською мовою написано, що покійника тут немає, він замучений, погіб за народ у тюрмі, в Відні: священник, українець, лемко о. Гнатишак.

Безглузда політики польських адміністраторів і

ними інформованих австрійських урядів не могло зломити гордих лемків і їх винародовити. Вони почували себе нащадками Великої Київської Руси, тої, якої історію й назву присвоїла собі Москва. І вони стали жертвою москвофільства тому, що прийняли за правду фальшовану москалями історію.

Москвофільство було поширене на всіх Західніх Землях України, особливо серед освічених прошарків суспільства. В Першу світову війну австрійський уряд під претекстом москвофільства арештував і загнав до концентраційних таборів у Талергофі багато українських провідних людей. Багато з них там загинуло від недуги й голоду, а між ними було й багато лемків.

Ще раз повернімся на кладовище в Криниці. Над усім цвинтарем домінують два високі березові хрести. На однім із них написано: "Тут спочиває український націоналіст, син волинської землі, Іван Коханівський, погіб року 1942-43?"

Це вже свідок-учасник великої епопеї, що розігралась на Лемківщині, епопеї УПА, в якій лемки відіграли велику роль.

Так на лемківському кладовищі писана моги-

лами історія — трагедія цілого українського народу.

Никифор Дровняк, Лев Гец, Омелян Мазурик — три українські малярі-лемки. Творчість кожного має інший характер, іншу вимову. Ця різноманітність при об'єктивній аналізі спрощується до спільного знаменника — спільного динамізму, який під пресією доквілля різної напруги, довів до різної форми вияву.

У Никифора обмежена мова, непоказний зовнішній вигляд творять бар'єр-барикаду, що обороняє його перед пресією доквілля. Вияв динамізму його душі, це вияв деотропізму, не zdeформованого впливами доквілля.

Лев Гец, представник свідомих борців проти загартників із заходу й сходу, не мав вистачальної оборони проти пресії ворожого доквілля і тому психологічно не витримав цієї пресії й рішив покінчити життя самогубством. Разом з дружиною прийняв отруту. Його вдалося відрятувати, дружина вмерла. Після того лютий натиск ворожого доквілля зменшився, мистець почав працювати, виконав велику роботу — рисував архітектурно важливі будівлі Кракова.

Краків — місто старовинне, архітектурно-будівельних пам'яток у ній багато. Робота була дійсно велика. Управа міста високо оцінила працю мистця й признала йому почесну нагороду.

Важко сказати, чи рисунки будівель, навіть як що вони представляли цінні пам'ятки архітектури, заспокоювали творчу снагу Лева Геца. Мені здається, що для нього це був вихід із трудної ситуації конфлікту з доквіллям шляхом компромісу, навіть капітуляції. Нагороду міста Кракова він одержав формально за виконання великої роботи, а в дійсності за цю, власне, капітуляцію, за резигнацію з власної мистецької творчості. Безперечно, рисунки будівель були по-мистецькому виконані, але то були твори не мистецької творчості, а тільки технічної справності.

На капітуляцію погодився мистець зломаний варварським доквіллям, мистець, що раніше був допроваджений до самогубства.

Історія мистецтва: образотворчого мистецтва, літератури, науки знає багато прикладів загибелі мистців і науковців у важких ворожих умовах, під пресією окупантів, але не раз також у власному доквіллі, опанованому темними елементами.

Повний трагізм приклад того подає нам історія життя геніального скульптора Віта Ствоша. Віт Ствош, властиве ім'я Файт Штос, скульптор і живописець, народився в Нюрнберзі 1477 року, творив найбільше в Польщі, також у Чехії й Угорщині. Залишив твори величезної цінності, — а сам жив у нужді. Його власне доквілля знищило його економічно, фізично і психологічно.

Найбільше жертв на жертівнику муз зложила Україна: тисячі й тисячі письменників, мистців і науковців винищив окупант. Якою ненавистю палає

СОНЯШНИК

Солом'яні, руді, мутні краски
вже осінь пензлем сонця по городі
розкидує й старій, гнилій колоді
подібні барвою стають листки.

На старість жовкнуть гарбузи тяжкі,
горох журливо хилиться, та й годі.
Босоніж буйний вітер біг по броді,
ногами топче мокрими стручки.

І опустіє лан, що цвів у літі.
Зістанеш ти самотний та німий,
в блиск дивлячись, що вічно той самий.

Хай дощ, хай буря, хай зів'януть квіти,
осліпнеш, почорнієш, та глядіти
не перестанеш ти ні... ми.

окупант до української культури, свідчить садистичне замордування Івасюка, свідчить мученича смерть о. Володимира Лемця, замордованого польськими дегенератами.

Нам насувається питання: чому ворог старається знищити мистців, поетів, письменників, науковців? Відповідь на це питання — зрозуміла: мистці і науковці своїми творами висловлюють духовість власного народу і разом із тим вони й формують оту духовість. Знищення мистців і науковців рівнозначне зі знищенням душі народу, бо народ без душі перестає існувати.

Друге питання: чому деколи й власне доквілля — придавлює й придушує психологічно творців культури свого власного народу? На це питання можуть бути дві можливі відповіді. Або це діється тому, що до рішального впливу в суспільстві приходять люди маленькі й наївні, нездібні зрозуміти, що таке мистецтво, література й наука. Вони переконані, що все, що вони роблять — є ідеальне. Про таких можна сказати тільки "Господи, прости їм, бо не знають, що роблять".

В другому випадку до голосу, до впливу, до влади в спільноті приходять егоцентрики, які хочуть бути "альфою і омегою" всього. Вони не терплять нікого, хто міг би показатися кращим від них у якійнебудь ділянці. Така мегаломанія, це звичайний прояв "компензованого почуття меншвартості", що майже завжди лучиться з якоюсь фізичною — чи органічною нестачею, знаною тільки для них самих.

Перед українськими мистцями, письменниками, науковцями стоїть завдання зробити українську спільноту здібною розуміти, що мистецтво, література, це не "гоббі", але поважна праця, без якої народ не є повноцінним народом.

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО КОГРЕСОВОГО КОМІТЕТУ АМЕРИКИ ДО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ

Протиукраїнська нищівна дія Москви не знає ні меж, ні стриму. Де тільки проявиться українське життя, Москва негайно намагається його спинити, морально затруїти, знищити й підкорити, проникнувши своєю агентурою, зложеною часто таки з українських "рабів атчества чужого", моральних покидьків і продажних душ.

Сіллю в оці російсько-советських шовіністів уже від закінчення Другої світової війни була близько півмільйонна громада українців у Польщі. Довгі роки при допомозі польської комуністичної влади і густої сітки советських агентів у Польщі та безпосередніми заходами таки советських чинників Москва намагалася розложити й знівечити українську національно-культурну спільноту в тій країні. При тому вона робила всі можливі заходи, щоб використати поодиноких українців та українську громаду і її організації для акцій проти польських патріотів. Коли ж усі ці плани провалилися, Москва перейшла до брутального наступу: заборонами, переслідуваннями, позбавлюванням відповідної праці і можливостей жити повним людським життям, та національно-культурною творчістю, вона планує знищити українську громаду в Польщі.

В цьому немає нічого нового. Таку саму тактику стосує Москва проти українців у всіх інших сателітних країнах, де вона настовхує місцеві шовіністичні й вислужницькі елементи проти українців і їхнього життя.

Сама Москва не може цього робити одверто, на людських очах. В Польщі, як і в інших сателітних країнах, вона послуговується ще й державним урядом. У випадку Польщі, генерал Ярузельський, теперішній прем'єр і лідер комуністичної партії під керівництвом Москви повів загострену нагілку проти місцевих українців. Він навіть нещадно заатакував українців на форумі польського Сейму, чим дав сигнал до посилення протиукраїнської політики. Під ударами тієї політики падає українське шкільництво, дітям не дають можливості говорити, вивчати рідну мову, а на тих, що відважаться нею заговорити публічно, напускають польську вулицю; руйнують українське культурне життя, ліквідують українські бібліотеки; розганяють усіма чинниками, які є під впливом комуністичного уряду, суспільну самодіяльність українців у Польщі; переносять з місця на місце й переслідують українських діячів і чесних українських громадян, руйнуючи їхнє особисте та родинне життя. Останньо, як відомо, польський уряд заклав на деякий час єдине українське видавництво і єдиний український тижневик у тій країні

"Наше Слово". Польські поліцейні органи при кожній нагоді конфіскують усякі українські видання, не зважаючи на їхній науковий і виховний характер.

Особливу увагу присвятив варшавський уряд, за зразком Москви і з її доручення, Українській Католицькій Церкві, знищуючи її послідовно та переслідуючи вірних. Українські католицькі церкви є з доручення уряду руйновані, або передавані в руки польсько-російських православних чинників. Комуністична державна влада оплачує агітаторів, які намовляють і переконують українських католицьких вірних різними засобами, включно з погрозами і переслідуванням, на перехід на православ'я. На жаль, польська католицька ієрархія приглядається тому мовчки, чим сприяє урядовим протирелігійним заходам на українському відтинку.

Таким чином комуністи в Польщі та деякі співпрацюючі з ними кола польського суспільства, на доручення російських "старших братів", створюють ґрунт і ступнево зближаються до такого роду терору, як це було зразу після Другої світової війни. Тоді викидано українців з їхніх хат і селянських господарств, які належали століттями до їхніх родин, заганяли невинних масово у тюрми й концтабори, фізично знищували. Сьогодні комуністична юрба під керівництвом уряду у Варшаві й особисто генерала Ярузельського прямує до того самого, розгортаючи всебічну нагілку проти всього, що українське і всіх українців у Польщі. Твориться психологічне підґрунтя під погром і розгром всього українського життя в Польщі.

Утеча 118 осіб з транспорту в Австрії є болючою ілюстрацією, блискавкою що освітила трагічне положення українців у Польщі, сигналом недалеких ще важчих жорстоких переслідувань.

Українці у вільному світі, не можуть пасивно приглядатися цьому поновленому народовбивчому наступові на наших сестер і братів у Польщі, на мирних, трудящих людей, які прагнуть жити людським життям. Живучи у вільному світі, а зокрема в цій країні, ми мусимо прийти з усебічною допомогою переслідуванню та не допустити до їхнього нищення.

Тому закликаємо всю українську громаду у цій країні, всі українські осередки та всі організації переводити на місцях освідому акцію про виступи польського комуністичного уряду проти українського населення в Польщі. Зкликаємо влаштувати публічні доповіді для українського населення, для груп інших поневолених у СРСР народів, а також для американців про події у Польщі.

3 ЖИТТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

Річні Загальні Збори 8-го Відділу ООП в Чикаго

відбулися 18 березня, 1984 р., на них було обрано управу в такому складі: М. Скородинський — голова С. Шкірпак, — заст. голови, П. Білий — секретар, Д. Біланич — скарбник.

Імпрезова референтура: В. Біланич — голова, Ст. Тарбай, П. Бухвак, В. Тудий — члени.

Суспільна опіка: С. Біланич — голова, Л. Оверко, О. Гарбера — члени.

І. Біланич — вільний член Управи.

Контрольна Комісія: О. Лебедович — голова, І. Оверко, І. Кравців — члени.

Нововибраній Управі бажаємо успіхів!

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ — КОЛЯДА 1983 р.

(Продовження)

ВІДДІЛ Ч. 2 В ЙОНКЕРСІ, Н. Й.

Збіркові листи ч. 5, 6, 7, 8, 9.

По 20.00 дол.: С. Гованський, В. Кравець, В. Козицький, д-р П. Козицький, С. Бубель, Ю. Ковальчик, П. Вариха.

По 15.00 дол.: П. Костерко, К. Бабяк

По 10.00 дол.: М. Бурчак, І. Ковальчик, П. Гованський, Н. Н. , П. Вовчак, П. Русинко, А. Стахів, С. Вариха, М. Барна, В. Васічко, В. Уздейчук, Тутко, І. Пецеляк, П. Капітула, М. Макух, І. Михалок, М. Климко, М. Терпецький, В. Щур, Я. Вариха, Н. Кульчицький.

По 5.00 дол.: Ф. Гованська, Сахар, Н. Н.

Закликаємо подавати відповідні матеріали до американської преси та взагалі всіма доступними засобами поширювати інформацію. Де тільки можливе, слід опротестовувати дії польського уряду та його народобивчу політику проти українського населення в Польщі. Екзекутива УККА робитиме відповідні заходи перед американськими урядовими чинниками.

Зокрема закликаємо підтримати морально і фінансово заходи ЗУАДКомітету для допомоги українцям з Польщі, які опинилися у вільному світі.

4 серпня 1984 р.

**Крайова Екзекутива
Українського Конгресового Комітету Америки**

БАЛТІМОР, МД.

20.00 дол.:

І. Корнафель

По 10.00 дол.:

АЛЛЕНТОВН, ПА.

30.00 дол.:

Д. Хорват

Осінь на Лемківщині. Буковий ліс у Бескидах.

ПОЖЕРТВИ НА МУЗЕЙ

Грошові пожертви для Українського Лемківського Музею просимо надсилати на адресу Крайової Управи Організації Оборони Лемківщини з допискою НА МУЗЕЙНІ ПОЖЕРТВИ:

O. D. L.

Cooper Station

New York, N. Y. 10276

Дирекція

Українського Лемківського Музею

СПИСОК СІЛ У ПІВДЕННІЙ ЛЕМКІВЩИНІ, ДЕ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ

Андрійова	Габура	Крайня Поляна
Адідівці	Гавай	Крайня Порубка
Бехерів	Геральтів	Крайне Чорне
Біловежа	Ганигівці	Крижльова
Боглярка	Гостовиці	Куримка
Бенядиківці	Грабова Востока	Липова
Берів	Громеш	Луків
Берестів	Грибів	Львів
Бистра	Гаврянець	Львівська Гута
Баєрівці	Грабівчик	Лютина
Бокша	Гельцманівці	Ладомирів
Брезничка	Гусак	Ладомирова
Брусниця	Гімківці	Легнава
Бжани	Дедачів	Литманова
Белеївці	Дачів	Лімне
Бодружалъ	Дюрдьош	Машківці
Банське	Дрічна	Микулашова (Никльова)
Бенятина	Дара	Матівці
Варадка	Дубрава	Маківці
Вальківці	Довгоня	Мала Поляна
Валентівці	Добросчава	Микова
Варихівці	Дубова	Міжлабірці
Волиця	Детрик	Мільпеш
Видрань	Жатківці	Михайлів
Вирава	Збудський Рокитів	Малий Липник
Вишня Радвань	Зубне	Матисева
Вишне Владиче	Завадка	Мінівці
Вишні Реноші	Завада	Медвеже
Вишня Яблінка	Збудська Біла	Мироля
Вишній Тварсжець	Збійне	Мпинарівці
Висланка	Звала	Нижня Поляна
Велика Поляна	Збой	Нижні Репаші
Вишня Полянка	Іновець	Нова Любоня
Великий Липник	Криве	Нижній Тварожець
Валків	Крижі	Нижня Яблінка
Великий Буковець	Калинів	Нехваль Полянка
Велькрон	Красний Брід	Нягів
Вислава	Кийов (Київ)	Нижня Радвань
Войтівці	Кальна Розтока	Нижне Владиче
Вишківці	Кленова	Новоселиця
Вишня Ольшава	Колбасів	Нижня Ядлова
Вишня Сітниця	Колониця	Нижня Писана
Вишній Грабовець	Камйонка	Нижній Комарник
Вагринець	Кейшів	Нижній Мирошів
Вапенник	Конюш	Нижній Орлик (Верлих)
Вишня Ядлова	Кремна	Нова Поляна (Мергешка)
Вишня Писана	Колбівці	Ондавка
Вишній Комарник	Кришловець	Ортутова
Вишній Мирошів	Крушинець	Осадне
Вишній Орлик (Верлих)	Капішова	Олька
Герлахів	Кечківці	Ольшинків
Грабське	Корейці	Обручне
Гутка	Кожухівці	Олейників
Гуменський Рокитів	Крайня Бистра	Орлів

Кажди з нас барз добри пам'ятат свої дітинські і моводы роки. У кожного з нас переходят вони різні і по-своєму, залежні від часу і обставин, в яких ми жили і росли. Але тоты першы дітинські, а потім шкільні роки, пам'ятают ся найліпше — до днеска ся споминают з великов хтіхов і приємностей.

Во єднім такім трафунку хочу познайомити читачів, з якого мі самому до днеска сьмішні. Єно пребачте мі, як будете читали, за бесіду мою лемківську. Не дивуйте ся і барз не критикуйте. Пишу як гмію і таков бесідов, якої ма мама навчили і яку пам'ятам до днеска, хоч водирвани вот наших людів. Таков бесідов радиво ціве наше сево.

Наша шкова была 2-класова. Мої тато небіжчик купили за громадські пінязі корчму і з неї поставили шкову. По єдні стороні были кляси, а по другі жив вчитель. Хоц были дві кляси до науки, діти чоґосы хчилися г єдні клясі, єно моводшы по повудни. Так было зо хчиньом г нашім селі г 20-тих роках, коли-м зачов до шкови ходити. Якої то было хчиня, то можете си самы подумати.

Дітів маво ходиво до шкови, бо родичи їх не пуцали, а наганяли їх до пасіня, а наука, рахували,

же ім не потрібна, єно жебы гміли як де треба буде підписати і порахувати пінязі, як си коле зароблят.

Писати хчили ми ся на табличках. Писаво ся на них рисіком, які був барз хрупкі і як хпав, то зараз ся гвомив. До таблички была прив'язана нитков губка, яку ми мачали г воді і можна было стерти шиткой записаной і писати на ново.

Як юж ми ся нахчили яко тако писати, то хтоди перешли ми до писаня атраментом на зошитах з ленийками, ручков с пером. Атрамент робили ми сами з атраментового (хемічного) вовівка. Каламар для атраменту був шкляни і кожди школяр носив го зо собов до школи і домів. Страшне то было, особливо на початок, писаня ручков. Пальці, варґи, говося, а навет вахи, г яких ся ходиво, хтяж были спацькани атраментом.

Вавкы были довги, вот сьціни, з вузким переходом, до сьціни. Вопертя не мали, єно ся вопераво во другу вавку. На сьцінах вісли з єдної стороны вшиткы польскы королі, а зо заду мапи Польщы (фізичка і політична), а позерали ми на них "як телята на малюваны ворота". Єно же розріжняли ми кольори.

Остружниця	Рафаївці	Фричка
Оструня	Раківчин	Фіаш
Ольшавка	Рівне	Хмельова
Орябина	Розтоки	Хотча
Пача	Снаків	Цигелка
Петрова	Стебник	Цигла
Палота	Суків	Цернина
Правківці	Світлиці	Чабалівці
Пригуляни	Смольник	Чертежне
Паригузівці	Станчин	Чирч
Пчолинне	Станчинська Розтока	Чукалівці
Пихні	Старина	Шариське Чорне
Прислоп	Стриговець	Шашова
Підгородь	Сулин	Шапинець
Пакостів	Сельник	Шариський Щавник
Пискорівці	Суша	Штефурів
Поточки	Свидничка	Шариське Ястраб'є
Потоки	Свидник	Шмиговець
Прикра	Словінки	Шамброн
Пстрина	Страняни	Шандал
Регетівка	Сачурів	Шарбів
Решів	Сташківці	Шеметківці
Руська Воля	Тихий Потік	Вишня Полянка
Руський Кручів	Ториски	Ялинка
Руська Кайня	Тополя	Чабини
Руська Поруба	Токаїк	Якубяни
Руська Воля	Тарнів (історично; "Тернава").	Якушівці
Руська Волова	Убля	Ялова
Руський Потік	Угорна	Юркова Воля
Руська Бистра	Улич	Петевці
Руський Грабовець	Улич-Криве	Мальців
Репів	Удоль	Габолтів
Рошкиці		
Ренчишів		
Рунина		
Руське		

Разом у Південній Лемківщині, яку нині називають офіційно "Східньою Словаччиною" чи "Пряшівщиною", є 263 оселі, де живе українське лемківське населення.

ПЕТРО МУРЯНКА

НЕ ІТИ ЖАЛЬ

Бездорожами
дни
влечутся
як бы їм ноги спутав
Дахто

Чорныма ночами
білу паличку
 протягнувши
перед себе ідут
Безжурно уж
безстрасно
безцільно

А не іти
жаль

Маво хто з дітів ходив до шковы з вохотов, воліли літати по меджи, до ліса, чи пасти коровы. Хвопчыська были помічниками х польовых роботах, переважни за погоничів. А ворали люде переважни коровами, дахто быками, а кінми барз маво хто, бо їх не мали.

І не дивуйте ся, же і наука з такого ходжиня до шковы маво што вартава. Декотры діти ходили до едной кляси навет по три роки. Найгірше было до запам'ятаня табличка множиня і катехиз. Як ся хто зле вчив, а ищы зле ся заховував, то вчитель карав на ріжны способы. Казав лячи — перегнути ся без вавку і бив метровов дубовов штирикантовов ленійков "по м'ягкім місци", або по руці, яку тримав х свої довони, або казав оберненим до сьціни стояти х куті, або клячати х тім куті на гові підлозі, або на градівках, які там хсе лежали. А як хто заданя домового не вихчив, то го лишав по школі дотиль, покля ся не нахчив. Як вчитель бив ленійков пвасков сторонам, то ено пекло, а не барз боліло. А як гдарив кого кантом, то боліло барз і такі був гвавт, якбы го хто різав. І тот, хто так дістов, довго махав руков і страшні верещав і підскакував з болю. Мене без-то так не бив, хоц я тыж не барз добрі ся хчив і заховував, але якоси до такой кары не доходиво.

Х передних вавках х клясі сідили дівчатиска, а далі хлопчиска. Я сидів зараз за дівчатискми, які на годинах тыж ся вобертали, крутили гововами, все їх косы з заплітками ено майтали мі попід ніс, бо вавки были вузки і я ся не міг хтримати, жебы котру не сіпнути за тоты косы. Як ем так сіпнув кілька раз Катрю вітову, то вона ся поскаржила вчителеві. За перши і други раз нич мі не гварив, а за третим викликав мя не середину і казав си дати мою праву руку. Я юж знов што то буде. Вчитель мою довою випростував на свої ліві довони, жебы му зграбіш было бити, а правов, г які тримов ленійку, з цівой

сиви ся замахнув, жебы мя гдарити. А мі х тім моменті пришло до мисли, же сам раз трафива ся спосібніст дати му можливіст ся переконати самому на собі, яке тото його битя смачне. І як він ся розмахнув, а я х тім моменті сіп свою руку з його долоні. Він ся нияк того не сподівав і юж не было часу своєї довони пірвати і як си гріже з цівого розмаху по свої довони, то ено ньов стрепов і аж ся скрутив з болю. А я си помислів: добрі ті так, а тепер нех ся діе што хоче, хоч трошки тям вирихтував.

Вчитель як ся вопам'ятав з того, што ся ставо, зараз мя вислов до кута клячати на градівках. Я кляк говими колінами, бо порткы были короткы, і ся випинам на вшиткы стороны з болю, бо не мож витримати, так ся градівкы гідаят х тіво. Прібуюся підперати руками, то зараз мі повів: — Кляч рівні, не підперай ся. Я виджу, же так довго не витримам клячати, тра знов дашто придумати. А говова х таких випадках барз добрі і пильно медикуе. І пришло мі до мисли, же тра градівкы з-під гових колін помаленькы вышмарити, жебы клячав на гові підвозі. Коліна тра вобгорнути довкова градівками і буде виглядаво, же я на них клячу. Як ем помислів, так і зробив. Вшиткы діти ся з мені сьміяли, же я так барз скарани і приповідоли: ага, добрі ти так. А я ся до них водвертов і хказував — вистайов ем їм язик, бо він сам того не видів, але юж мя не каров за то, бо юж тяжкой кары не было.

"Наше Слово"

М. Завійский

Діти з першого українського дитячого табору в Баболицях танцюють

CONTENTS

I. RAD — "LEST WE FORGET OUR GLORY"	1	O. PYTLAR — "MARTYROLOGY OF 'NASHE SLOWO'"	16
• We shall not forget that our Lemko brethren, the first Ukrainian settlers in the United States of America, were the founders and organizers of the present great Ukrainian National Association ninety years ago.		• The only legally admitted Ukrainian language weekly in Poland is subject to an "exceptional" treatment: Under the tutelage of the ministry of Internal Affairs, it does not enjoy the same relative freedom of expression granted to the Polish language press and it is silenced and closed periodically for alleged "technical reasons".	
I. HOLOWCHAK — "WORDS OF THE MOUNTAINS"	2	P. LOPATA — "EVENTS IN LEMKO LAND 65 YEARS AGO" 17	
• The words of our Lemko speech we inherited from our native mountains and valleys.		• In 1918 all lands formerly belonging to the Austro-Hungarian empire were striving to achieve an independent statehood. Only Western Ukraine was unable to succeed in its struggle, due to foreign aggression, and Lemkivshchyna was the first to succumb.	
H. LEMKO — "ONCE UPON A TIME"	3	B. I. ANTONYCH "THE STORKS"	19
• The author, a former resistance fighter in the Ukrainian Insurrectional Army in Lemkivshchyna, remembers the old days of struggle and sufferings, and in particular a melancholy evening in a half destroyed Lemko village, all of its inhabitants deported to the far off Polish provinces.		• During their flight to the far foreign lands the storks lost their strength and lost their way.	
V. MADZELAN — "HISTORY AND GEOGRAPHY OF THE VIL-LAGE BILCAREVA" (Cont.)	5	"OH, HOW I LONG FOR YOU!"	20
• A detailed description of the village and its geographical surroundings — its streets and hamlets, its fields and forests and mountains, its rivers and mountain streams.		• But I shall never see my love or my native land... (a Lemko folks song).	
B. MOROKHIVSKY — "ANOTHER LEMKO REMEMBRANCE" (Cont.)	7	V. PASIKA — "ARTISTS — THE MARTYRS OF THE DARKNESS"	21
• A description is given of the terrorist actions carried out in the Lemko villages by the red Polish army and police. A further spread of murder and looting is prevented by the nascent U.P.A. movement in the Lemko land.		• So often in history did great artists fall victims of social and political persecution, but the Ukrainian Lemko artists had the worst to suffer (Nykyfor, Getz).	
O. HALUSHCHAK — "MEMORIES OF MY LEMKO PAST" (Cont.)	9	B. I. ANTONYCH — "NIGHT MUSIC"	21
• During the mid Thirties a very difficult time begins for the author and for the whole of the village's Ukrainian cultural and social life. Repeated arrests, police threats and administrative fines bring the author to the verge of nervous collapse.		• God's hands are playing a symphony on night's dark mountains and forests and on the shining far off starry worlds.	
D. HRYCKO — "A LETTER FROM PEREMYSHL"	11	B. I. ANTONYCH — "SUNFLOWER"	23
• A private letter describes the present situation of the oppressed Ukrainian minority in Peremyshl, once a center of an intense Ukrainian social and cultural activity. Now the pitiful remains of the Ukrainian population are praying in a small, borrowed Polish church (even their cathedral was taken over by the Poles), trying to maintain some vestiges of their former thriving cultural and religious life.		• While all the nature's colors fade in the late fall, the sunflower alone persists in its sunworshipping golden splendor.	
M. OSTROMYRA — "LEMKIVSHCHYNA AFLAME" (Cont.) 11		DECLARATION OF THE UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE OF AMERICA	24
• Three communist regimes — U.S.S.R., Poland and Czechoslovakia — conclude a military pact to combat the guerilla activity of the Ukrainian Insurrectional Army. The U.P.A. commander Khryn's detachment suffers its first defeat in battle.		• Under the pressure of its Moscow overlords the Polish Jaruzelski regime started a new oppressive drive against its Ukrainian minority.	
J. HARASYMOWICZ — "THE FOUND ONE"	15	ANNUAL MEETING OF THE CHICAGO O.D.L. BRANCH ...	25
• A saint's icon thrown out of a ruined Lemko church is hospitably received by God's own nature — warmed by the sun, covered with flowers, overgrown by the mountain bushes.		CHRISTMAS COLLECTIONS (Cont.)	25
APPEAL OF THE LEMKO DEFENSE ORGANIZATION	15	LIST OF UKRAINIAN VILLAGES IN EASTERN CZECHOSLOVAKIA	26
— in defense of the oppressed Ukrainian minority in communist Poland.		M. ZAWIYSKY — "HOW I CHEATED THE TEACHER"	27
		• In the olden days the little pupil in a Lemkovillage school cleverly eluded the teacher's punishment for his schoolboyish mischief.	
		P. MURIANKA — "PITY NOT TO GO"	28
		• But where to go in these empty, grey, aging days?	

NON-PROFIT ORG.
U.S. POSTAGE
PAID
CLIFTON, N.J.
PERMIT. No. 121

НАШІ ВИДАННЯ

ДЕРЕВ'ЯНА АРХІТЕКТУРА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ	... 30.00 дол.
АННАЛИ ч. 1	10.00 дол.
(матеріали про Лемківщину)	
АННАЛИ ч. 2	10.00 дол.
(матеріали про Лемківщину)	
АННАЛИ ч. 3.	15.00 дол.
ЛЕМКІВСЬКІ ПІСНІ	5.00 дол.
(співаник з нотами)	
ТВОРИ — Богдана Ігоря Антонича	10.00 дол.
(на вичерпання)	
Журнал "ЛЕМКІВЩИНА" — річна передплата	8.00 дол.
"ЗА СЯН" — Іван Филипчак	5.00 дол.
СВЯТА РІДНА ЗЕМЛЯ — Юліан Бескід	5.00 дол.

Замовляти на адресу:

THE LEMKO RESEARCH FOUNDATION, INC.
P. O. Box 651 Cooper Station New York, N.Y. 10276

Published by
THE LEMKO RESEARCH FOUNDATION, Inc.; Box 651 Cooper Station
New York, N.Y. 10276